

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

**NĚMCI, VEN! TÉMA ODSUNU V ROMÁNECH
KATEŘINY TUČKOVÉ – VYHNÁNÍ GERTY
SCHNIRCH A JOSEFA URBANA – HABERMANNŮV
MLÝN**

Germans, out! The theme of the expulsion of Germans in the novels written by
Kateřina Tučková – Vyhnání Gerty Schnirch and Josef Urban – Habermannův mlýn

Bakalářská práce

Eva Stručovská

Vedoucí práce: Ph.Dr. Petr Hanuška Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne.....

.....

(podpis)

Na tomto místě bych velice ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Petru Hanuškovi Ph.D. za jeho cenné rady, postřehy, názory a připomínky při psaní bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	5
1 Česko-německé vztahy v kontextu české literatury.....	7
2 Dílo Kateřiny Tučkové	13
2.1 Osobnost Kateřiny Tučkové.....	13
2.2 Literatura	14
2.3 Vyhnání Gerty Schnirch.....	16
2.3.1 Postavy	21
2.3.2 Téma, motivy, jazykové prostředky.....	28
2.3.3 Zpracování tématu odsunu	29
3 Dílo Josefa Urbana.....	33
3.1 Osobnost Josefa Urbana	33
3.2 Habermannův mlýn	35
3.2.1 Postavy	39
3.2.2 Téma, motivy, jazykové prostředky.....	43
3.2.3 Zpracování tématu odsunu	45
4 Srovnání knihy Vyhnání Gerty Schnirch s knihou Habermannův mlýn	48
5 Závěr	51

Úvod

Současná česká literatura nabízí stále nové a nové tituly, výlohy knihkupectví nás lákají na další bestsellery a cenami ověřené knihy. Z široké škály titulů si můžeme vybírat z různorodých témat, například z historie, ženských či detektivních románů nebo autobiografie.

Jelikož mám ráda historii, konkrétně novodobé dějiny, vybrala jsem si jako téma své bakalářské práce odsun Němců po 2. světové válce v české beletrii. Jak již název mé práce napovídá, svou pozornost zaměřím na knihu *Vyhnání Gerty Schnirch* od Kateřiny Tučkové a *Habermannův mlýn* od Josefa Urbana. Ke čtení prvního románu jsem se dostala náhodou. Kateřinu Tučkovou jsem dříve jako spisovatelku neznala, pouze jsem věděla, že napsala román *Žitkovské bohyně*, který se stal bestsellerem. Příběh Gerty Schnirch mne velice zaujal hlavně svým tématem. Netušila jsem, že odsun Němců probíhal v extrémně drastických podmínkách, jak popisuje autorka. Také jsem nevěděla, že při odsunu probíhal tzv. brněnský pochod smrti a že v Pohořelicích, kudy jezdím domů, je památník k uctění obětí, které při pochodu zahynuly. K druhému zmíněnému dílu, tedy románu *Habermannův mlýn*, jsem se dostala díky filmu, teprve poté jsem četla stejnojmennou knihu. Příběh je zajímavý v tom, že se zakládá na skutečné události a líčí osudy obyvatel žijících v české vesnici v nepříznivé době. Oba dva romány spojuje kontroverzní téma, a to odsun Němců z Československa po 2. světové válce.

V první kapitole představím vybraná díla české a československé literatury, jež se také nějakým způsobem dotkla tematiky odsunu nebo česko-německých poválečných vztahů. Ve druhé kapitole se již budu věnovat analýze knih, které jsou tématem mé práce, tedy romány *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Habermannův mlýn*. Na závěr oba tituly porovnáám a pokusím se najít jak rozdílné, tak společné prvky spjaté převážně s tématem války a odsunu.

Během zpracování bakalářské práce jsem mj. vycházela ze závěrů různých odborných publikací. K nejdůležitějším se řadí *Vyhnání: Jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách* (2008) od Michaely Peroutkové, *Dějiny české literatury 1945-1989* (2007) od Pavla Janouška a kolektivu autorů. Nahlížela jsem také do knihy *Encyklopedie literárních žánrů* (2004) a stranou mého zájmu nezůstaly

i aktuální dobové recenze, především na knihu Kateřiny Tučkové, které jsou dostupné na jejích oficiálních webových stránkách www.katerina-tuckova.cz.

Cílem mé práce je přiblížit tyto dva autory výše zmiňovaných knih a jejich tvorbu a především popsat a zhodnotit to, jak ve svých dílech nahlíží na problematiku odsunu a s ním úzce spjatých témat.

1 Česko-německé vztahy v kontextu české literatury

„*Vyhnání a vysídlení Němců z Československa po 2. světové válce představuje historickou událost, která se stala námětem pro literární zpracování jak českých, tak německy píšících autorů. Jedním z důvodů uměleckého ztvárnění je závažnost tohoto jevu, jenž změnil a ovlivnil životy nejen vysídlených, ale i nevysídlených Němců, a zároveň se dotkl i Čechů, pro které se vyhnání Němců stalo součástí historické paměti. Tato historická událost se zapsala do kolektivního vědomí Čechů, které tvoří část jejich kulturní výbavy a identity. Svou rozporuplností a závažností odsun a vyhnání vyvolávaly a stále vyvolávají celou řadu otázek, které nebyly dostatečně nebo vůbec zodpovězeny, přestože na toto téma již vyšla celá řada historických prací. Na rozdíl od historického zkoumání má literární zpracování poněkud odlišný záběr v tom, že vykresluje a ztvárňuje příběhy, jež vyvolávají otázky často opomíjené českou historiografií.*“ (Peroutková M., 2008, s. 32).

V této kapitole budu věnovat pozornost některým literárním dílům, která se věnovala tématu odsunu Němců a jež si kladou otázky spojené s touto problematikou. Z prozaických děl bych zmínila román Václava Řezáče *Nástup* (1951), *Město na hranici* (1958) od Karla Ptáčníka, *Adelheid* (1967) od Vladimíra Körnera, z novějších titulů pak román Radky Denemarkové *Peníze od Hitlera* (2006) a knihu *Němci* (2012) od Jakuby Katalpy.

Nástup (1951)

Román *Nástup* Václava Řezáče se bezesporu řadí k typickým dílům českého socialistického realismu. Jedná se o budovatelský román, který byl dobovou kritikou velice kladně přijat. „*Téma českého záboru a osídlování Sudet spojil Řezáč s tématem znárodnování a s principy politicky tendenční typizace postav na základě národnostního a třídního klíče. Ke zvolenému námětu přitom přistupoval s nadhledem historika, který zná dějinný smysl příběhů. Dějová výstavba Nástupu se opírá o schémata dobrodružných příběhů: čtyři muži, kteří se seznámili na pražských barikádách, přijíždějí z různých osobních pohnutek osídlit severozápadní pohraničí republiky (román je situován na Kadaňsko v oblasti Krušných hor). Děj situovaný do obce Grünbach, kterou osadníci přejmenovávají na Potočnou, je rozvíjen jako boj o konsolidaci prostoru a poměrů, o návrat k normálnímu životu,*

neustále narušovaného nájezdy německých záškodníků (podporovaných původním německým obyvatelstvem, z jehož jednolitě masy se jako přítel vyděluje jedině starý textilní dělník-komunista). Pátrání po bandě záškodníků, vedené fanatickou nacistkou, přestřelky, léčky, pronásledování a boje vytvářejí napínavou událostní kostru Nástupu. V popředí Řezáčova vyprávění je konfrontace národnostní, střetnutí mezi civilizovanými Čechy a Němci ovládanými nacistickou myšlenkou, souběžně ovšem doprovázené konfrontací třídně-politickou, střetnutím mezi představiteli ‚starého‘, kapitalistického, a ‚nového‘, socialistického řádu.“ (Janoušek P., 2007, s. 282).

Hlavním hrdinou je Jiří Bagár, který představuje typického komunistu s jasnou socialistickou myšlenkou. František Götz ho demonstruje ve své knize Václav Řezáč takto: (Götz, F., 1957, s. 135-136): *„Vidíme ho, jak sem přichází, ujímá se vedení Potočné, zápasí, bojuje, přemáhá překážky – objeví se všude, kde je něco v nepořádku, aby vytvořil lepší základnu pro budoucnost. Všude, kde se bojuje těžký zápas za osud pracujícího lidu, organizuje, napravuje nedostatky, bdí nade vším, co se tu rodí, nedbá osobního pohodlí a nebezpečí, nic pro sebe nechce, a když i lidsky zakotví sňatkem se Zdeňkou Dejmkovou a nabude rovnováhy a jistoty, stává se předsedou ONV v Kadani a pak už se jeho činnost rozrůstá po celém okolí. Tento živý, účinný člověk, původem dělník, není rozhodně byrokrat, neúraduje od stolu záplavou papírů, ale jde či jede se podívat na vše, co je v okrese třeba udělat, napravit, kde je třeba bojovat.“*

Postavy jsou v knize rozlišeny na základě plakátového protikladu na „kladné“ a „záporné“. Řezáč neusiloval o jejich psychologizaci a o hlubší propracování jejich charakteru. Co se týče problematiky odsunu, Němci jsou zde vnímáni jako záporný element a nepřátelé, kteří brání tomu, aby se znovu obnovil a vytvořil československý stát. Je tedy nutné „vyčistit“ české pohraničí od těchto zlosynů a nastolit tak nový spravedlivý společenský řád. Bagár chce být vlídný ke všem, tedy i k německé části obyvatelstva. Snaží se, aby odsun německého obyvatelstva proběhl bez zbytečných konfliktů a přestřelek. Nakonec jsou postupně odsunuty všechny německé rodiny a Potočná se začíná rozrůstat.

Město na hranici (1958)

Román Karla Ptáčníka *Město na hranici* byl vydán roku 1958 a postupně jej doplnily další dva romány *Noc odchází ráno* (1963) a *Šestapadesátý* (1967), které tak vytvořily trilogii. Děj knihy se odehrává v Bruntále, tedy pohraničním městě, kde spolu vedle sebe žili Němci a Češi. Toto území je Čechy znovu postupně osidlováno a autor zachycuje dobu od konce 2. světové války až do roku 1946. Hlavní hrdina, okresní tajemník komunistické strany Honzík Kovář, přijíždí také do Bruntálu. Bere s sebou i svoji ženu Käthe, německou antifašistku, s kterou se oženil krátce po válce. Käthe představuje protiklad k odsunutým Němcům – ona paradoxně přichází, když ostatní německé obyvatelstvo je ve stejnou dobu vysídleno. Michaela Peroutková ve své knize *Vyhnání – jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách* si klade několik otázek, které v tomto románu souvisí s tématem odsunu: „Kovář, hlavní postava románu, jako by nevěděl, kam svou manželku bere a čemu ji vystavuje, anebo jako by přehlížel poválečnou zášť většiny Čechů vůči Němcům (...). Uspějí a dokážou se přenést přes svou nenávist vůči Němcům? Dokáží vystoupit ze svého sebestředného pocitu ublížení a ocenit Käthinu odvahu, za kterou mohla zaplatit životem? Skutečnost, že byla Käthe antifašistkou a že byla vězněna, však není pro většinu Čechů rozhodující. Je absurdní, že pro ně není důležité, že někdo, byť Němec, aktivně bojoval proti nacismu a ohrožoval jak svůj, tak život svých blízkých. Co bylo tedy pro Čechy podstatné?“ (Peroutková, M., 2008, s. 72). K odpovědi se Peroutková dostává záhy: „Většina Čechů v příběhu zastává myšlenku, že s Němci nelze žít v jednom státě, a že tedy musí být všichni vystěhováni, protože by se mstili za prohranou válku a při další příležitosti by zradili zase. Tento veskrze nacionalistický koncept je však narušen komunistkou Käthe a dalšími německými antifašisty, sociálními demokraty Abstem a Richterovou. Jak s nimi naložit? I když se jich formálně odsun netýká a mohou v Československu zůstat, Abst a Richterová dobrovolně odcházejí, neboť nedokážou žít v atmosféře extrémního českého nacionalismu. Podle zákona by se s nimi sice mělo zacházet jako s českými antifašisty, ve skutečnosti je však určující jejich národní příslušnost. Jako Němci jsou považováni za nepřátele státu, v lepším případě za občany druhé kategorie. V české společnosti fakticky neexistuje vůle rozlišovat mezi Němci a uznat jejich antifašistickou činnost. Käthe sice zůstane, postupně se však octne na okraji společnosti. (...). Na konci románu už se prakticky neobjevuje, z čehož lze soudit, že

pro ni Ptáčník nenašel žádnou alternativu. Käthe se nemohla začlenit do české společnosti, a proto zůstává její role omezena především na soukromou sféru. (Peroutková, M., 2008, s. 73).

Z románu lze tedy usoudit, že většina Čechů nerozlišovala mezi antifašistou a fašistou, každý Němec musel pykat za to, co způsobil a co dopustila Hitlerova Třetí říše.

Adelheid (1967)

I novela *Adelheid*, která byla v roce 1969 zfilmována Františkem Vláčilem, se odehrává v pohraničí v době těsně po válce. V popředí příběhu stojí milostný poměr mezi příslušníkem zahraničního odboje Viktorem Chotovickým a Němkou Adelheid, dcerou nacistického zločince. Oba dva hrdinové nerozlišují mezi národností, odlišným jazykem nebo jaká byla jejich minulost.

Celý děj ústí do tragického konce. Adelheid spáchá sebevraždu a Viktor je společností zavržen, protože jeho láska k Němce je podmíněna neklidnou poválečnou dobou. Problematiku viny a nenávisti se snaží překonat láska a city. Boj jedince se společností a jejími předsudky však samotný jedinec nakonec prohrává. Češi k Němcům cítí nenávist a chtějí, aby každý dostal to, co si zasloužil a aby si Němci svoji vinu dostatečně odpykali. Důkazem je tato citace z knihy (Körner, V., 1967, s. 42-43): *„Zavedl Viktora k železné kleci. Kromě dutek a biče visely na háku obojky a rezivé řetízky. V pilinách se leskla nábojnice. Viktor náhle věděl, že těmi bičíky netloukl majitel jenom psy. Vrchní strážmistr otevřel dvířka klece. – Hnus, celý tenhle zpotvořený barák. Takhle vypadal ve středověku pranýř, to je napodobenina. Starý Heidenmann sem zavíral občas nějakého polského zajatce. Měl je na práci v lese. Nechal je klidně bez jídla třeba dva dny a jednoho umlátíl zrovna pod schody. – Viktor se ohlédl ke schodišti a byl rád, že tam Němku nevidí. – Byla taky u toho? – Bůhví, u čeho byla, - řekl vrchní strážmistr. Hrabal se uvnitř v kleci. – Každý má, co si zaslouží. Heidenmann vypadá na provaz a dceruška drhne schody. Svým způsobem spravedlnost.“*

Peníze od Hitlera (2006)

Fakt, že téma odsunu a česko-německých vztahů zůstává v české próze stále aktuální, dokazuje román Radky Denemarkové *Peníze od Hitlera*. Spíše než tématu odsunu se autorka věnuje ekonomickému dopadu po válce a vyrovnání majetku mezi Čechy a Němci. Lenka Martinová ve své diplomové práci (2014) píše: „*K tématu se staví neutrálně, čtenář nedokáže určit, zda je pro odsun, nebo proti němu. Podle všeho autorka chtěla spíše ukázat, jak je mnohdy těžké se domoci spravedlnosti, a že hlavní hrdinka Gita měla právo na navrácení svého majetku.*“

Příběh má několik rovin. Děj je vcelku rozsáhlý, tudíž se o něm zmíním pouze rámcově. Jeho první část se odehrává v létě roku 1945, kde se setkáváme s hlavní hrdinkou Gitou Lauschmannovou jako šestnáctiletou dívkou, která se navrací z koncentračního tábora do rodných Puklic, kde před válkou žila. Zdejší obyvatelé ji ale nechtějí přijmout a zavrou ji do sklepa, aby vyhladověla. Druhá partie příběhu začíná v létě roku 2005 a sleduje Gitu jako postarší ženu, která se domáhá svého majetku, protože z „jejího“ rodného domu se stal obchod se smíšeným zbožím.

Na konci celé knihy zjišťujeme, že Gita svůj majetek zpátky nezíská, jelikož zemře. Zůstává otázkou, zda i po tolika letech se člověk může domoci spravedlnosti? A zda čas skutečně zahojí všechny rány?

Němci (2012)

Zajímavý příběh o česko-německé minulosti rozvíjí ve své knize *Němci* Jakuba Katalpa. V jednom z jejích rozhovorů, který se objevil na webových stránkách literarni.cz, se vyjadřuje k tomuto tématu takto: „*Česko-německé vztahy jsou výbušným tématem a Češi mi připadají trochu jako malé děti, možná by byli ochotni diskutovat (a snad i odpustit), ale potřebují ujištění, že neutrpí žádnou újmu. Někde jsem četla, že bude trvat dvě až tři generace, než se poměry v naší republice dostanou na úroveň obvyklou v demokraciích západní Evropy. Takže je potřeba obrnit se trpělivostí.*“

První část knihy se odehrává v přítomnosti, kdy vnučka, která nemá v knize jméno, se snaží zjistit informace o své babičce žijící v Německu a posílá jí odtud sladkosti ve formě balíčků. Další část knihy se již přesouvá do minulosti, kde je hlavní

hrdinkou Klára Kolmannová, již zmíněná babička. Klára během války žije v Německu, postupně si však najde místo v Československu jako učitelka v malé pohraniční vesničce Rzy, kde do jedné školy spolu chodí německé i české děti. Již tady vyvstává odpor vůči Čechům. České děti nemohou komunikovat v češtině a Klářinou povinností je hlásit vedení školy, jestli někdo z dětí nemluví česky. S postupným koncem války se však situace obrátí proti Němcům. Rostou obavy, co se stane s Němci v pohraničí a jak se Češi zachovají. Valná část německých obyvatel opouští pohraniční oblast ještě před definitivní kapitulací Německa, Klára však zůstává.

Jedním z témat knihy je také ztráta identity. Samotná Klára neměla svoji totožnost ověřenou, tudíž z právního hlediska neexistovala. Člověk, jenž měl ve společnosti určité postavení, najednou ztrácí respekt a stává se nikým a ničím. Tento fakt může mít tvrdý dopad na jeho psychiku. A jak je z knihy patrné, takový osud může poznamenat ještě další generace, které odsun a válka minuly, a jež se o nich dozvídají už jen z vyprávění pamětníků nebo historických dokumentů.

2 Dílo Kateřiny Tučkové

2.1 Osobnost Kateřiny Tučkové

V této kapitole podrobněji popíši život a dílo Kateřiny Tučkové, její místo v kontextu soudobé české literatury a následně se zaměřím na knihu *Vyhnání Gerty Schnirch*, jež nás v této práci bude z dosavadní spisovatelčiny tvorby zajímat nejvíce.

Kateřina Tučková se narodila 31. října 1980 v Brně, vyrůstala však v jihomoravské vesnici Moutnice, kde žila do šesti let. Vesnické prostředí se také stalo jedním z inspiračních zdrojů spisovatelčiny tvorby a mělo značný vliv až její lidské i umělecké formování. „*Je to část dětství prožitého v těsném sepětí s venkovským životem. Měli jsme pole, okopávali řepu. S mámou jsem chodívala do kravína, kde dojíla krávy, stejně jako ostatní moutnické ženy. Ty se po normální práci ještě staraly o rodiny a hospodářství, zato muži tehdy většinou vysedávali v hospodě Morava. Nebo alespoň můj otec. A v neděli se šlo do kostela, Moutnici se ostatně říkávalo Malý Vatikán.*“ (server Novinky.cz, 29. března 2015).

Posléze se s matkou a sestrou přestěhovala do Kuřimi. Vystudovala gymnázium v Brně a poté započala vysokoškolské studium na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, obor dějiny umění a český jazyk a literatura.

Už během studia začala organizovat výstavy svých vrstevníků a v roce 2004 založila projekt ARSkontakt. Jedná se o každoroční výstavu mladých malířů, která slouží k jejich podpoře a během níž se udílí Cena ARSkontakt.

Pracuje především jako kurátorka a věnuje se nejen současnému umění, ale i společenskými proměnami po 2. světové válce, kde ji zajímá především problematika 50. let. Podílela se na realizaci výstavy *Transfer* v galerii Whitebox v Mnichově a v České národní budově v New Yorku, dále také na výstavě *Our House Is Your House* v Drážďanech a v Mnichově. V roce 2014 ukončila na Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze doktorské studium disertační prací o Skupině Radar, v níž se zaměřila na problematiku tvůrčích skupin pracujících v období komunistické totality.

Kateřina Tučková spolupracuje s řadou českých galerií a institucí. Žije střídavě v Brně a v Praze.

2.2 Literatura

V jednom z mnoha rozhovorů, které poskytla médiím, odpovídá, jak se dostala k literární tvorbě. „*Psávala jsem si deníky, s kamarádkami na základce jsme dávaly dohromady dětské dobrodružné příběhy. Ve třinácti letech jsem si pak sama pro sebe dokončila knížku Anna ze Zeleného domu od Lucy Maud Montgomeryové. Měla jen tři díly a já toužila po čtvrtém. Vše jsem svázala do knížky, kterou jsem si i ilustrovala. Dala jsem si záležet.*“ (server Novinky.cz, 29. března 2015).

Své první povídky publikovala v časopisech Netřesk, Literární noviny, Weles a Tvar. Její první kniha, novela *Montespaniáda*, vyšla roku 2006 v nakladatelství Větrné mlýny. Hlavní hrdinkou je studentka bohemistiky Karin, která prožívá milostný román s ženatým mužem, panem Montespanem. Ústředním tématem se stává problematika nevěry a lži.

Knižní prvotina nebyla literárními kritiky hodnocena jako příliš vydařená, o čemž svědčí například recenze Vladimíra Stanzela v časopise Host: „*Montespaniáda Kateřiny Tučkové je, jak už to u debutů bývá, kniha rozporná. Pokud nalézáte zalíbení v ‚ženských‘ televizních seriálech, jako je Ally Mcbealová či Sex ve městě, zahraje na vaši strunu. Pokud čekáte něco víc, budete asi zklamáni. Autorka zřejmě během studií navštěvovala kurzy tvůrčího psaní a jako bohemistka je dopodrobna seznámena s teorií literatury. Ovšem mezi teorií a praxí, stejně jako mezi tvůrčím psaním a literaturou, je velká vzdálenost.*“

Do okruhu širší literární veřejnosti se Kateřina Tučková dostala až díky své druhé knize, románu *Vyhnání Gerty Schnirch*, který vydalo nakladatelství Host v roce 2009.

Třetí a zatím poslední prózou jsou *Žitkovské bohyně* (Host, 2012). Román byl oceněn Cenou Josefa Škvoreckého. Děj se odehrává v oblasti Bílých Karpat a zachycuje příběh výjimečného rodu léčitelek, které byly ale odsuzovány a společností vnímány jako čarodějnice. Hlavní hrdinka příběhu Dora Idesová se rozhodne napsat studii o žitkovských bohyních. Ze svazků StB zjišťuje, že její teta, bohyně Surmena, se stala vnitřním nepřítelem tehdejšího komunistického režimu. Dora tedy začíná pátrat a pomalu rozplétat osudy nejen své tety, ale i dalších žitkovských bohyň.

Druhá kniha byla literární kritikou přijata daleko vstřícněji: „*Relativně krátké kapitoly fungují na seriálovém principu a nechávají zásadní informace ‚na příště‘,*

takže chtě nechtě musíte číst dál. Text je občas až patetický a čtenáře může přepadnout strach, aby kniha neskončila nějakým nepatřičným, příběh degradujícím happyendem. Tato slabší místa lze ale autorce snadno odpustit, drží totiž v rukou spoustu jiných triumfů. Jedním z nich je tematická různorodost prózy. Její těžiště leží v příběhu několika pozoruhodných žen, ze kterého dokáže Tučková vytěžit spoustu dílčích závazných otázek, zahrnující politickou tematiku, mezilidské vztahy, zákaznost lidské nenávisti a zášti, nemožnost bránit se nespravedlnostem, složitost rodinných vazeb atd. Zajímavou složku díla představuje konfrontace pohledu dětských a dospělých očí jedné osoby na stejné události. Tučková nenásilně ukazuje, jak postupem času člověk začíná prohlížet a zjišťuje, že ne vše je takové, jaké se v dětství zdálo.“ (server literatura.cz, 22. 4. 2012, Iva Frühaufová).

Zajímavá je také recenze Marty Ljubkové, která píše pro literární revue Souvislosti. Její článek vyšel v rubrice Pod čarou 25. června 2012 ve druhém čísle: „*Sklon Kateřiny Tučkové k psaní ve stylu červené knihovny – bez ohledu na závažnost látky – tentokrát výrazně ustoupil do pozadí ve prospěch strhujícího příběhu, takže mu lze odpustit i leckterá klišé. Nesmíte se však nechat zmást propagačním klipem vydavatele, který představuje tento román o konceptu identity ve dvacátém století a jeho turbulencích – paradoxně jako pokleslou, ženskou četbu.*“ A na konci recenze shrnuje: „*S radostným překvapením nad literárním zráním Kateřiny Tučkové musím konstatovat, že se jí ‚převtělení‘ do autorky zprávy o neznámém světě v tomto případě – navzdory drobnostem – zdařilo.*“

Napsání románu předcházelo intenzivní studium v archivech, setkání s pamětníky i detailní poznání a mentality zdejších lidí. Zvláště důležité poznatky získala od místní učitelky, která ji zavedla k řadě starých lidí, od kterých se dozvídala právě ty nejzajímavější věci. Například že bohyně navštívil Himmler, vášnivý ezoterik, nebo k nim zavítali na tajnou návštěvu komunističtí pohlaváři věřící jejich umění.

Na otázku, jak se všechna tato historická fakta a přímé pozorování „přetaví“ do prózy, odpovídala Taťáně Janušové v rozhovoru pro Literární noviny z 26. ledna 2012: „*Já si vždycky představím hlavní postavy, v hlavě mám jejich charakter a profil jejich vývoje, a jakmile mám i dost materiálu pro kostru příběhu, přijdou prostě samy. A později, když už se mohou opřít o několik stránek děje, si často ani nenechají diktovat. Jejich osud se rozvine třeba i do podoby, o které jsem zpočátku vůbec neuvažovala. Je to jako na divadle – stačí je pozorovat a zapisovat, co dělají,*

mozaika příběhu se pak poskládá sama. Teprve pak přijde ta nejhorší chvíle: roztrždit všechno, co je podstatné pro ústřední děj, a zbavit se nadbytečných informací, které by čtenáře mohly rušit...“

Žitkovské bohyně se dočkaly uznání také v zahraničí. Kniha byla přeložena do několika jazyků - vyšla postupně v ukrajinštině, polštině, makedonštině, rumunštině, slovenštině a němčině. Divadelní adaptaci románu uvádí Městské divadlo Zlín.

Kateřina Tučková se kromě psaní beletrie věnuje i odborné publikaci. Jako kurátorka, jež má vystudované dějiny umění, napsala řadu článků, studií a monografií. Z jejích prací můžeme jmenovat například *Michael Rittstein – Práce na papíře* (2005), *Nová trpělivost – Hranice ustupují* (2007), *Můj otec Kamil Lhoták* (nakladatelství Vltavín, 2008), *Věra Sládková – prozaické dílo* (nakladatelství Vltavín, 2009), *Brněnský pochod smrti* (nakladatelství Větrné mlýny, 2012), *Fabrika* (nakladatelství Host, 2014).

2.3 Vyhnutí Gerty Schnirch

„Trest Němcům? Všem Němcům? Nebo trest Němcům, kteří se provinili, kteří pomáhali budovat Říši, kteří se snažili urvat si pro sebe víc českého nebo židovského? Kterým Němcům?“ (Tučková K.: *Vyhnutí Gerty Schnirch*, 2010, s. 80)

Kniha *Vyhnutí Gerty Schnirch* vyšla roku 2009 v nakladatelství Host jako druhé prozaické dílo spisovatelky Kateřiny Tučkové. A na rozdíl od *Montespaniády* se román dočkal několika významných ocenění. Byl nominován na Cenu Jiřího Orteny a na Cenu Josefa Škvoreckého za rok 2010. Získal ocenění Knižního klubu Cena čtenářů v anketě Magnesia Litera 2010, která podporuje knihy, jejich tvorbu a snaží se pomoci čtenářům v orientaci v současné knižní produkci. Tak, jak se dočkal román *Žitkovské bohyně* překladu do několika světových jazyků, také *Vyhnutí Gerty Schnirch* má své zahraniční vydání v italštině (Barbés, 2011) a v maďarštině (Kalligram, 2012). Divadelní adaptace se ujalo HaDivadlo v Brně. Hra měla premiéru 28. října 2014.

První pohnutkou, která přispěla k zájmu o odsun Němců z Československa, byla existence jejího brněnského bytu. V ulicích města, kterými denně procházela, žilo dříve mnoho německých nebo smíšených rodin. Od historika Davida Kovaříka se

dozvěděla více o transportu německých obyvatel i o brněnském pochodu smrti přes Pohořelice. A začala se o tuto problematickou část našich dějin zajímat blíže.

Autorka důkladně sbírala informace k odsunu. Opět mluvila s řadou pamětníků, především pak pamětnic, které jí sdělovaly a vyprávěly, jak prožívaly tuto těžkou dobu. Četla korespondenci vysídlených osob, která se náhodou dochovala, dobový tisk a odborné publikace, které tuto událost interpretují. Sama poté také absolvovala trasu pochodu smrti, kdy v noci ušla třicet kilometrů z Brna do Pohořelic, aby si vyzkoušela na vlastní kůži, co zažívali vysídlení obyvatelé. Vzala si s sebou kočárek, aby si sama pro sebe simulovala cestu, jakou šla i její hlavní postava Gerta Schnirch. Osobní zkušenost, silný emocionální zážitek, pocit zodpovědnosti za dítě – to jsou nejsilnější momenty, jež předcházely psaní na knize.

Mnohé interpretace románu *Vyhnání Gerty Schnirch* interpretují román jako text z oblasti historického žánru. Jeho podání však autorka vnímá od počátku jinak. Sama se kloní k termínu historická fikce a především k beletrii. Tak by se podle ní mělo ke knize přistupovat.

K tomuto přesvědčení se přiklání také Pavel Janoušek, který ve své recenzi ke knize *Vyhnání Gerty Schnirch*, jež byla uveřejněna v časopise Host číslo 9/2009, objasňuje mimo jiné i název díla: „*Jeho první slovo, vyhnání, označuje ‚konečné řešení německé otázky‘ tak, jak k němu v Československu došlo po druhé světové válce. Patří k těm slovům, jimž se čeština dlouho vyhýbala a nahrazovala je rozmanitými opisy, které označované události zjemňovaly a zamlžovaly. Potlačovaly jejich surovost a krvavost i jejich znepokojující etický (přesněji neetický) rozměr a vytvářely z nich nezajímavou a nepodstatnou epizodu na cestě za vyšší historickou spravedlností. Trapnost, o níž je lepší nemluvit. Dodnes ostatně mnozí slovo vyhnání cítí jako součást slovníku těch druhých: slovníku nepřátel, kteří zapomínají na vlastní vinu a na vlastní zločiny a nechtějí přijmout ‚samozřejmou pravdu‘, že jsme za daných okolností byli oprávněni takto jednat. Podle logiky krevní msty totiž jejich krutost a jejich zločiny v našich očích zpětně ospravedlňují i naše vlastní nepříjemné ‚omyly a přehmaty‘, k nimž při tom – možná – došlo.*

Druhé a třetí slovo v titulu, ono ženské jméno, naznačuje, že autorka si pro své svědectví zvolila beletristickou formu nahlížející obecnější děje skrze příběh jedné ústřední postavy, prostřednictvím konkrétního, jedinečného a neopakovatelného

lidského údělu. Gerta Schnirch je brněnská rodačka, která díky svému smíšenému původu – po otci Němka, po matce Češka – vyrůstala na pomezí obou kultur a jejíž život byl krutě poznamenán všemi peripetiemi dějin tak, jak je ‚soužití‘ obou národů v minulém století přineslo.“

A dále dílo hodnotí spíše kladně: „V souladu se svým záměrem volí realistickou formu víceméně chronologického vyprávění, jež stojí na respektu vůči zpodobňovaným faktům, neboť je přesvědčena, že tato fakta mají sama o sobě svou působivost. Vyznění autorčiny výpovědi zesiluje to, že se jí celkem daří krotit tématu odpovídající potřebu věci výslovně hodnotit a záměrně nechává na čtenáři, aby předkládané názory a životy posoudil sám. Odolala proto i obvyklému pokušení realistů všechno s nadhledem dovyprávět a přehledně objasnit, respektive našla odvahu v pravou chvíli v proudu dějů ponechat prostor pro nedořečené, případně jen tak jakoby letmo naznačené. (...) Autorka přitom prokazuje mimořádný smysl pro psychologii, schopnost udržet napětí mezi tendencí k psychologizaci a jedinečnosti, ale i schopnost účinně využít konfrontace protikladných individuálních postojů. (...) Pro interprety, kteří literární hodnoty vidí především v tvarových výbojích, může být próza Kateřiny Tučkové nezajímavá. Pokud však vnímáme sociální rozměr literárních děl, jde svým způsobem o zlomovou práci, která suverénním způsobem naplňuje jednu z možných a důležitých funkcí literatury. Je prostředkem sebereflexe dané komunity, v tomto případě českého národa. Neboť bez schopnosti této komunity poznat a pojmenovat vlastní zločiny je daleko menší naděje, že se obdobné jednání nebude v budoucnu, v jiných kulisách a s jinými aktéry opakovat.“

Jiný kladný redundantní ohlas na knihu přinesl Erik Gilk, jehož recenze byla otisknuta v literárním obtýdeníku Tvar 26. listopadu 2009. Prvotní skepse z autorčiny novely *Montespaniáda* se u Gerty Schnirch proměnila v překvapivý literární počín provázený vyzrálostí spisovatelčina stylu psaní. „*Tučkové se podařilo vytvořit velmi působivý obraz konfrontace individuálního života s dějinnými událostmi, které se nedají ovlivnit a semelou každého bez ohledu na jeho provinění, potrestání, pokání či omluvu, o přáních a touhách ani nemluvě. Chce-li Gerta alespoň nějak důstojně žít, nezbyvá jí než se velkým dějinám podřídit a ve skrytu si nést svou bolest dál.*“ A jak dodává v závěru recenze, tento román o Němce se stal jednoznačně literárním úspěchem.

Další recenze a ohlasy se objevily například v Lidových novinách, v časopise Reflex, A2 či Revolver Revue.

Celý příběh Gerty Schnirch je velice působivý. Kniha je rozdělena do pěti částí a obsahuje i slovníček místních názvů, kde jsou vypsána brněnská místa česky i německy tak, jak byla za války přejmenovaná. Vyprávění líčené er-formou nám předkládá víceméně chronologický příběh od začátku 2. světové války až do Gertiny smrti. Poprvé se s Gertou setkáváme v neklidné předválečné době, kdy v Německu přebírá Hitler vládu. Rodina žila v bytě na ulici Hvězdová (za války přejmenovaná na Sterngasse) v Brně. Gerta a její bratr Friedrich pocházeli ze smíšeného manželství. Matka Barbora, za svobodna rozená Ručková, byla Češka, otec, Friedrich Schnirch, byl Němec. Právě on pocíťoval velký obdiv ke Třetí Říši a upínal se k myšlence jednoho národa, který převezme moc nad všemi ostatními státy. K této vizi vedl i svého syna Friedricha, který na jeho přání docházel do Hitlerjugend a jenž sdílel s otcem stejné názory. V rodině se mluvilo česky i německy, ovšem češtinu Friedrich Schnirch starší neslyšel rád.

„Mezi Gertou a otcem pukla propast. Odložila zelený dirndl s lemem z červených květin a s ním i všechna otcova pravidla. Patřil mezi ně i zákaz mluvit česky, protože otec od jisté doby češtinu slyšel nerad.“ (Tučková K., 2010, s. 21)

Během války Gerta přišla o všechny své blízké. Matka zemřela v roce 1942. Otec propadl manickému šílení a letargie a neunesl porážku Německa. Bratr Friedrich někde zmizel na frontě (až na konci příběhu se dozvíme, že zemřel 31. 10. 1980). Ztrácí i Janinku, jedinou přítelkyni z dětství, kterou Gerta marně hledá v sutinách brněnského domu zasaženého jednou z mnoha bomb. Gerta zůstala sama, uprostřed rozbombardovaného Brna, pouze s malou Barborou v náručí, jako už navždy bolestnou památku na svého otce, který způsobil Gertino těhotenství.

O jejím dalším osudu definitivně rozhodne vyhláška z května roku 1945, kdy se má, jakožto Němka, spolu s ostatními vyhnanými Němci zařadit do pochodu z Brna přes Pohořelice až do Rakouska. Vyčerpaná, hladová a nejistá se odebrala na tíživou cestu, kde ji čekala velice nejistá budoucnost.

Při pochodu zemřelo mnoho žen, mužů i dětí. Lidé během cesty umírali na různé infekční nemoci nebo byli zastřeleni ruskými vojáky, již měli udržovat dohled nad celým zástupem mířícím k hranicím.

Gertu nejspíše od jisté smrti zachrání až jeden ze sedláků, Hubert Šenk, který si ji vybere a přiveze jako pomocnou sílu do statku v obci Perná ležící kousek od rakouských hranic. Spolu s Gertou se v Perné ocitlo dalších deset žen s dětmi, které se nyní staly Gertinými nejbližšími lidmi v okolí. Vyčerpaných a hladových žen se ujala stará paní Zipfelová, která žila v chalupě spolu se snachou Idou.

Gerta strávila v Perné zhruba pět let, poté se mohla vrátit zpátky do Brna. U Zipfelové našla druhý domov, pomáhala s chodem domácnosti a při pracích na poli. Kateřina Tučková v této pasáži popisuje také vývoj poválečné doby na vesnici, kolektivizaci zemědělství a vztahy mezi Čechy a Němci, které budu rozebírat v další části mé práce.

Po návratu do Brna si Gerta našla práci v továrně obráběcích strojů v Kuřimi. Byl jí přidělen byt a Barboru vzali do školky. *„O měsíc později, když Barbora nastoupila do školky za zábrdovickým kostelem, nasedala na Židlickém nádraží do vlaku a odjížděla do Kuřimi, za nekvalifikovanou práci v továrně obráběcích strojů. Od toho dne pak každé ráno stoupala dlouhou cestou městečkem vzhůru, k bráně komplexu fabriky, a štípala svou kartu ve chvíli, kdy doznívala siréna zahajující pracovní dobu.“* (Tučková K., 2010, s. 231).

Gerta chtěla najít v Brně vytoužený klid, žít se svou dávnou láskou Karlem Němcem a vychovávat Barboru. Jenže je to právě ona, její dcera Barbora, která v dospělosti své matce nerozumí, nechápe její životní postoje a jejich vztah ochabne. Viní matku z jejího pedantického chování, necitlivosti a chladného jednání. V závěru knihy můžeme najít pasáže psané z Barbořina pohledu, v nichž shrnuje názory na svůj život prožitý jak v Perné, tak v Brně a popisuje svůj vztah s matkou. *„Kdybych to měla nějak shrnout, tak bych řekla, že máma byla necitelná, docela fest. A nevím proč, ale hlavně ke mně. Ona sice byla hodná, to jo, ale pro tu její druhou tvář, pro tu jsem měla vlastní jméno. Říkala jsem jí jezinka mrazivá, protože taková na mě často byla.“* (Tučková K., 2010, s. 368 – 369)

Obě ženy se sobě vzájemně odcizily. Gerta nechápe Barbořin postoj. Obětovala pro ni svůj život a dcera, pro kterou je minulost mlhavá a události, které se staly, dávnou historií, se nedokáže vcítit do matčina utrpení a nepochopí její chování vůči okolí.

Celý příběh končí roku 2001, kdy Gerta Schnirch umírá v nemocničním pokoji. Její urnu položila Barbora vedle své babičky a Gertiny matky, Češky Barbory Ručkové.

2.3.1 Postavy

V následující kapitole více přiblížím analýzu charakteru postav. Budu sledovat jejich vnímání, vzájemné vztahy mezi nimi a způsoby jednání.

Jan Hübsch ve své recenzi v Lidových novinách píše o postavách v knize Vyhánění Gerty Schnirch toto: *„V románu však také najdeme slabá místa, která příběh narušují, či chronologii čtení výrazně přerušují, když musíte knihou listovat směrem dozadu pro připomenutí o čem je vlastně řeč. To se týká například některých postav. Ty do příběhu zasáhnou, aby z něho opět rychle odešli. Kateřina Tučková rozvine spoustu dalších lidských příběhů, které ale následně nijak nevysvětlí. A že jich je dost. Je jen několik málo postav, u kterých se čtenář dočká vysvětlení celého osudu. Vybrala si právě ty, které jsou pro příběh nejdůležitější. I přes to čtenáři bude i nadále chybět vysvětlení u jiných postav. Jako příklad mohu uvést statkáře, či jedinou lásku Gertina života“*

Ústřední postavou je již zmiňovaná Gerta Schnirch, dcera z česko-německého manželství. Před válkou žije vcelku obyčejný život dospívající dívky – zajímá se o umění, chodí do kurzů kreslení a chystá se na střední školu. Co se týče vztahů v rodině, inklinovala vždy více k matce. U otce vycítila, že pro něj nikdy nebude dost dobrá. *„Mluvila sice stejně jako Friedrich německy i česky, Deutschland, Deutschland über alles na otcovo přání zazpívala tak, až si do rytmu podupával masivní botou, nad kterou šplhala vysoká bílá podkolenka, a k jeho radosti nosila dirndl i s kloboučkem se štětinkou, ale stejně v jeho očích nikdy neměla takovou cenu jako Friedrich, nevěděla proč. Dlouho zkoušela získat si ho, zaujmout ho, než se to v ní zlomilo. Než pochopila, že i kdyby se snažila sebevíc, nikdy nebude tak dokonalá jako on. V revoltě, která ji po tom poznání posedla, se snažila popřít všechno, co k nim vnášel otec, a o to silněji se přimkla k matce.“* (Tučková K., 2010, s. 21). Otce i jeho chování jí ale po celý život bude připomínat dcera Barbora, jako následek otcova incestního činu.

Gerta se nikdy před válkou, ani po válce nezajímala o politiku. Nechápe a nerozumí tomu, co se kolem ní děje. Proč je válka? Proč musí odejít? Kde teď složí hlavu? Celý svůj život hledala odpovědi na základní existenční otázky. Během války touží po jediném – aby co nejdříve skončila a její život se vrátil do starých kolejí. Nežije,

pouze přežívá ze dne na den. Kdysi byla plna ideálů a snů, ale válka jí ukázala, že nejdůležitější je přežít a spolehnout se sama na sebe.

V Gertině životě slovo odsun dostává široký rozměr. Je „odsunuta“ ze svého brněnského domu společností, která se na ni dívá skrz prsty, protože je po otci Němka, dcerou, se kterou si nerozumí, i totalitním režimem, který přijal za své princip kolektivní viny. Gerta nerozlišuje, jestli má národnost německou nebo českou, zda je více Němka nebo Češka. Cítí se být po matce Češkou, ale během života zjišťuje, že pro ni určení národnosti nemá žádný význam. Chování a povahu lidí nestanovuje totožnost k jistému národu. Zklamali ji jak Češi, tak i Němci. Z Čechů to byl například její velká láska Karel, který ji nechal svému osudu a zmizel. Na straně druhé to byl otec, hrdý Němec, který Gertě způsobil doživotní trauma.

Necítí se být ani Češkou, ani Němkou. Chvilky, kdy se cítila šťastná a spokojená, byly roky strávené v Perné a okamžiky prožité s její láskou Karlem. *„Bylo to od odchodu z Brna poprvé, kdy se Gerta cítila skoro spokojená. Myšlenky jí neodlétaly k otci, Friedrichovi, ani ke vzpomínkám na pochod, dokonce neměla ani strach z budoucnosti. V té chvíli nebyla. Po dlouhých měsících byla bezstarostná a těšila se z každé minuty toho dne.“* (Tučková K., 2010, s. 186).

Mnohým čtenářům by se mohla postava Gerty Schnirch jevit jako typ ženy zmítané historickými událostmi, která se stala obětí války, prožila velmi kruté chvíle, křivdu, bolest, zradu, a i přes tato úskalí se dokázala přenést a jít dál. Ke konci příběhu však může být tato postava vnímána už ne jako odsunutá Němka, nad jejímiž osudy jsme s lítostí kroutili hlavou, ale do sebe uzavřená žena, která umírá bez citu, v nenávisti vůči společnosti a toužící po jediném – po omluvě. Už to není ta Gerta, bojující, trpící a snášející všechny útrapy, které jí život přinesl, ale je to žena poznamenaná dějinami, které ji semelou a do konce života ponese jejich následky.

Bezesporu zápornou postavou je Gertin otec Friedrich Schnirch. Hrdý Němec pyšný na svého jediného syna, jenž bude odhodlaně bojovat na straně Třetí Říše a přísahat věrnost v Hitlerjugend. Pln ideálů a víry v jednotné Německo, s načesanou patkou a bílými podkolenkami tyranizoval manželku i dceru, které mezi sebou mluvily ještě pořád česky namísto němčiny, jež se měla na jeho příkaz používat v jejich domácnosti. Rodina se rozdělila na dvě části – českou, do níž patřila Gerta s matkou

Barborou, a německou, kde panovali dva Friedrichové, otec a syn. Starý Schnirch byl zaslepený, tak jako většina německých obyvatelů na začátku války, vizí, kterou šířila ideologie. Byl příkladem toho, jak dokáže politika zmanipulovat člověka a změnit ho až k nepoznání. „*Nebyval vždycky takový. Když si ho brala, byl něžný, milý a velmi, velmi galantní. Ji, Barboru Ručkovou, dceru sedláka, nikdy nenapadlo zaměňovat mužské a ženské role, dobře věděla, kdo má jaké úkoly. Bylo pro ni tedy překvapením, když se jí Friedrich snažil se vším pomáhat, doprovázel ji na nákupy, sdílel s ní dokonce i mužská témata, ptával se jí na její názory na politickou situaci a po příchodu z práce se od ní vzdaloval jen zřídka. To bylo na začátku dvacátých let. Když mu porodila Fridriška a později Gertu, to už byl rok pětadvacet, nosil ji na ruku. Teprve mnohem později začala zjišťovat, že to, co vypadalo jako neobvyklá péče, kterou ji manžel zahrnoval, byla spíš snaha mít ji zcela pod kontrolou. (...) Tak kdy se to vlastně začalo měnit? Krůček po krůčku až s poslechem těch Hitlerových uřvaných proslovů v rozhlase. Od začátku je neměla ráda, nedokázala v klidu vystát tu jeho kadenci, poryvy hysterických výkřiků, euforii a o chvíli později zase temné výhružky. Brněly jí z něj uši a bolela hlava. Ale Friedrich, ten byl po poslechu jeho řeči jako proměněný. Tehdy to asi začalo. Do té chvíle snášel na rodinnou zahrádku, od které se na krok nehnul, a pak ji najednou oplotil a zastřešil, všechny do ní vsadil jak do vězení, a sám se obrátil k zahradě lidstva, kterou mu v rozhlase sliboval ten hysteriózní panák. Čím víc se tehdy Friedrich angažoval, tím strměji rostl. Nejen kariérně, ale i osobně. Chodil vzpřímeně a důstojně, dnes si už ani nemůže vybavit, jak uvolněný byl kdysi, když na plovárně hrávali volejbal. Je to vůbec týž člověk? Ten, který k ní dnes, o dvacet let později, umí mluvit jen v rozkazech, a to i za zavřenými dveřmi ložnice? (Tučková K., 2010, s. 36 – 37).*

Možná to bylo právě zklamání z porážky německého národa, do kterého vkládal tolik naděje, nebo šílenství či opilost, jež mu dovolila spáchat na Gertě neodpustitelný čin, ze kterého se zrodila Barbora. To autorka neprozrazuje. Pouze naznačuje a čtenáře nechává tápat, až nakonec rozluští celou hádanku. Friedricha Schnircha na konci válečného běsnění přirovnává k ulici, na níž dopadla svržená bomba. „*Brno se choulilo pod oblaky kouře, zešedlé, jako před bouřkou. Na chodníky i na listy stromů dopadal popílek. Stejně jako ty ulice vypadal Gertin otec. Šedě popelavý, s vyprahlými rty a kruhy pod vytřeštěnýma očima. Vyhublý na kost, protože ani to málo, co Gerta sehnala na lístky, nesnědl.*“ (Tučková K., 2010, s. 68 – 69).

Úplný protiklad otce představuje Gertina matka Barbora Ručková. Snaží se udržet pospolitost v rodině a zdání poklidného rodinného života. Ale postupem času, kdy z rozhlasu znějí Hitlerovy projevy a diktátor se zmocňuje Evropy kousek po kousku, zjišťuje, že se její rodina rozpadá a mezi jejími členy stojí zeď, oddělující je vzájemně od sebe. Na rozdíl od Friedricha nenutí své děti mluvit jen německy. Je pro ni přirozené, když přecházejí plynule z jednoho jazyka do druhého. K válce se staví s odporem, chce za každou cenu uchránit děti (obzvláště Gertu) od otcových výlevů zlosti, trpělivě snáší jeho nálady a tiše trpí. Její smrtí se rodina definitivně rozpadne. *„Stalo se to několik měsíců po matčině pohřbu. Jako by její smrt přivolala zkázu celé rodině. Vypadl klín, kterým byli všichni pevně přitazeni k domovu.“* (Tučková K., 2010, s. 40).

Další ženskou postavou v příběhu je paní Zipfelová, se kterou se Gerta setkává v Perné, když je tam odvedena spolu s dalšími ženami jako pomocná síla. Stará Zipfelová žije v jedné chalupě spolu se snachou Idou. Syna jí odvedli pryč, sama neví kam. Je to československá občanka národnosti rakouské, mluví česky i německy. Špinavých a vyhladovělých žen včetně Gerty se ujme proto, aby o žních, které se blíží, měla dost pracovních sil. Postupem času si však k ženám i jejich dětem vytvoří hlubší pouto a ke konci knihy ji Gerta ještě několikrát osobně navštíví nebo si spolu vyměňují korespondenci. Toužila po vnoučatech, kterých se nedočkala, a tak byla vděčná, že je u nich díky novým obyvatelkám zase plný dům. *„Už na konci prvního měsíce, během kterého si od nich on i Zipfelová ještě udržovali odstup, mezi nimi zavládlo porozumění a dokonce i určitá náklonnost. Zipfelová lnula den ode dne silněji k dětem, asi proto, že s každým dnem bylo méně pravděpodobné, že se její Helmut vrátí a že se dočká vlastních vnoučat. Její náklonnost se přenášela i k matkám, které před několika týdny přivítala zubožené a ustrašené, a teď kolem ní tvořily hejno obracející se k ní s důvěrou a vděčností.“* (Tučková K., 2010, s. 167).

Díky Zipfelové dostane Gertin život alespoň nějaký řád. V Perné byl každý den naplánovaný a rozkazy udělovala Zipfelová. Každý den ženy vstávaly před pátou ranní, postaraly se o prase, slepice a husy, které chovaly majitelky statku a poté se hlásily u Huberta Šenka na statku, kde vykonávaly další práce.

Zipfelová nerozlišovala své schovanky na Češky či Němky. Viděla v nich zubožené a válkou poznamenané ženy, které potřebují její pomoc. Udělala jen to, co považovala za nutné. Zpočátku si od žen udržovala odstup, ale postupně si k nim

vytvořila důvěru a ony k ní. I v začátcích, kdy se rozhodnou odejít z Perné a změnit svůj život, jim je ochotna pomoci. *„Zipfelová to přece věděla, že to nejsou její ženské, že je nevlastní a že tu nejsou navždy. Ale ty, které by mohly být, těm pomůže. Pomůže Gertě a Johanně, pomůže Edeltraud a Marii, pomůže Hermíně, jestli tu chtějí zůstat, ať zůstanou. U ní mají dveře otevřené a u Huberta práce dost, později by za ni mohly dostávat i nějaký ten peníz, na to se pak už podívá. A zůstanou tu děti, které jí říkají babi, a v její chalupě zůstane šum a hukot a střídme, rozpačité veselí se změni na uvolněné brebentění dětí a ženské tlachání. Bude mít pro co žít, než se vrátí Helmut, její život nebude jen klec pro nespokojenou Idu.“* (Tučková K., 2010, s. 221).

Možná si tím, že ženy přijala k sobě, Zipfelová kompenzovala svoji samotu a smutek, ale jedno je jisté. Díky ní se vyhnankyně postavily znovu na vlastní nohy a měly opět pro co žít. Zajistila jim základní potřeby, jako bylo jídlo, pití, práce a v neposlední řadě i střecha nad hlavou.

Zajímavá je další mužská postava, a to Gertina osudová láska Karel Němec. Ten se v knize poprvé objeví hned v první části, když si s Gertou vymění pár plachých pohledů. Gertina náklonnost ke Karlovi je patrná. *„Samotnou ji překvapilo, že ho od té chvíle nemohla vyhnat z hlavy. Byl to jakýsi druh harmonie, pravidel a řádu, který z něj vyzařoval a který k němu vracel její myšlenky stále zpět.“* (Tučková K., 2010, s. 27).

Jenže jejich „vztah“ se nijak dál nerozvíjí. Autorka nechá postavu Karla náhle zmizet a znovu se objeví až v době, kdy se Gerta ocitne v Perné. Z Perné ji i Barboru Karel odvádí do Brna, kde jim sehnal byt, díky tomu, že byl aktivní člen komunistické strany. Je sice ženatý, ale to mu nebrání v tom, aby dál žil s Gertou, pomáhal jí a stal se jejím milencem. Možná cítil v sobě nějaké provinění za to, že tenkrát Gertu bez vysvětlení opustil a nyní chce svoji vinu napravit.

Postavu Karla Němce nechává autorka pro čtenáře téměř zahalenou tajemstvím. Nedozvíme se o něm detailnější informace i přes to, že měl s hlavní hrdinkou úzký vztah a byl pro ni jednou z nejdůležitějších osob, které ve svém životě potkala, a také jediným mužem, se kterým měla kladný vztah.

Karel neví, že Gerta má Barboru se svým vlastním otcem a ona sama se mu s tímto tajemstvím nesvěří. Někaký čas žijí spolu, ale jejich blízkost není v knize explicitně

vyjádřená. Karel. Ani Gerta se ke svému vztahu nijak nevyjadřují, postrádáme u nich silnější pouto a pocit vzájemné lásky. Karel se sice snaží, aby se Gerta vrátila zpátky do života, ale její minulostí se tolik nezajímá, kromě toho, že pro ni zjišťuje počet Němců, kteří nepřežili pochod k rakouským hranicím. Poté opět zmizí a Tučková nechává čtenáře, aby si sám domyslel, co se mohlo s postavou stát. Je možné, že se stal obětí čistek v 50. letech, jež prováděli zástánci komunistické strany.

Odchod Karla se ale na Gertině životě nijak negativně neprojeví, netruchlí po něm a pak už si na něj téměř nevzpomene. S pozitivním ohlasem na Karla vzpomíná Barbora, jež v něm viděla hodného strýčka, který ji chránil a do kterého se dětsky zamilovala. *„Strýc Karel pro mě byl v době, kdy k nám chodil, něco jako pánbůh, rozhodně někdo veliký a všemocný. Myslím, že se na něj tak dívala i máma, ale jistá si tím dnes už nejsem, na mě hlavně působilo, že to byl jediný chlap, co jsem vůbec znala, a že mě měl rád, což jsem poznala podle toho, že si mě pořád tak upřeně prohlížel, bez mrknutí. Myslím, že jsem se do něj i tak trochu zamilovala, jasně že tak jakoby dětsky, že jsem věděla, že je mámy, ale zkrátka i já jsem z něj chtěla mít trošku, a tak jsem se zdobila, co to šlo.“* (Tučková K., 2010, s. 370 – 371).

V postavě Barbory prozaička vykreslila střetnutí dvou generací, matky a dcery. Život Barbory sledujeme od úplného začátku, tedy od narození, kdy se zrodila z incestního styku, až do její dospělosti. I když je Barbora jednou z nejdůležitějších postav příběhu, jenž má také vliv na Gertin osud, zůstává téměř do poloviny knihy pasivní protagonistkou, samozřejmě díky tomu, že je mimino, a s její bližší charakteristikou se setkáváme, až když Barbora povyroste.

Střetává se zde tak odlišný úhel pohledu na dějinné události. Jeden z Gertina pohledu a druhý z Barbořina pohledu. A možná také díky tomuto jinému pohledu se mezi matkou a dcerou vytvoří citová propast. Zatímco pro Gertu je vyhnání, cesta do Pohořelic a roky v Perné boj o přežití, Barbora si tyto okamžiky nepamatuje a ani nemůže, jelikož byla v kočáře a klidně spala, když její matka zoufale sháněla pro ni a pro sebe něco k jídlu. Tyto chvíle si vybavuje až při zpětném vzpomínání na babičku Zipfelovou a ostatní tety, kdy jako malá trávila dětství na statku v Perné. *„Pamatuju si to tak odjakživa, babičku Zipfelovou a tetu Idu, co se točila po dvoře a pod sukní měla ještě další bílé spodničky, obě nás hlídaly, když mámy chodily pracovat, a pamatuju si náš dvůr, kde jsem řádila já, Jan od tety Marie, Katty od tety Edeltraud, Anni s Rudim od tety Johanny, co měli legrační příjmení Polivka. A ještě*

k nám patřila teta Hermína, a pak taky teta Teresa s vyraženým předním zubem, ale ta odešla moc brzo, ještě s tetou Ulou, co se jí prý říkalo Tetatula, a s Dorlou, ale ty já si už nepamatuju, o těch mi jen povídala Anni.“ (Tučková K., 2010, s. 257).

Pro Barboru jsou léta v Perné bezstarostná, prožita jako šťastné dětství, kdy si hraje s ostatními dětmi, učí plavat kuřata, která se samozřejmě utopí, a lidi, kterými je obklopena, bere jako součást jedné velké a krásné rodiny. *„Pamatuju si toho možná málo, ale určitě vím, že jsme byli bezvadná rodina a že se mi tam hrozně líbilo.“ (Tučková K., 2010, s. 259).*

S příchodem do Brna ale zmizí nenávratně bezstarostné dětství. Šikana ve třídě a dívání se na Barboru skrz prsty ostatních jsou následky už navždy spojené s historickými událostmi, které se projevily jak na Gertě, tak i na Barboře. Nese si v sobě kus matčiny minulosti, která zasahuje i do jejího života a je její součástí. A to jen díky tomu, že je po otci Němka a po matce Češka.

Barboru s matkou spojuje stejný osud, přitom se od sebe ale vzdalují čím dál víc. Gerta, po tom všem, co prožila, se uzavře do sebe a Barbora, aby unikla z máminy chladné domácnosti, se upne k příteli Járovi. *„Ale tak to asi musí být, lidi přicházejí a odcházejí a mně pak už zanedlouho do života přišel Jára, a to se nikdo nemohl divit, že jsem k němu tak přilnula. Vypadla jsem z té tiché, chladné máminy domácnosti hned, jak to bylo možné.“ (Tučková K., 2010, s. 377).*

Paradoxně až když leží Gerta v nemocnici a při životě ji udržují pouze přístroje, k ní Barbora chodí a „hovoří“ s ní tak, jak spolu nikdy před tím nemluvily. Když potom nechá dcera svoji matku odpojit od přístrojů, je to symbolem ukončení vztahu mezi oběma ženami, který byl plný lásky, síly, vůle, ale také nepochopení, bolesti, odcizení i utrpení.

Co se týče kladných a záporných postav, v románu jsou kladné vlastnosti připisovány spíše ženám, než mužům, kteří jsou spíše popisováni v negativním světle. Žena je většinou kladná osoba, která musí snášet utrpení, bolest, ale přes to být silná, a muž ten negativní prvek, který páchá na ženách to špatné. V tomto případě je to otec Gerty, její bratr i láska Karel, který ji nakonec opustí. To, že si Kateřina Tučková vybírá do svých románů kladné hrdinky, je dáno tím, že se do ženských postav dokáže lépe vcítit, jak sama uvedla v jednom z rozhovorů.

2.3.2 Téma, motivy, jazykové prostředky

Spisovatelka Kateřina Tučková se pustila ve své knize *Vyhnání Gerty Schnirch* do ožehavého tématu české historie, a to do tabuizovaného odsunu či vyhnání německých obyvatel v Československu za 2. světové války. Již výše zmíněný Jiří Peňás ve své recenzi píše: „*Je to téma, které je pocíťováno jako neuralgické, konfliktní a traumatické, v něčem možná i palčivěji než komunistická diktatura, která s vyhnáním souvisí a je bez něj v českém provedení nemyslitelná.*“ Tučková nepíše historickou dokumentaci o tom, jak probíhal odsun Němců, ale vybírá si pouze určitou část dějin a do ní si dosadí svou literární fikci, v tomto případě postavu Gerty Schnirch, která je podrobena této hrůzné cestě smrti.

Ústředním tématem knihy je tedy vyhnání a odsun Němců z Československa tak, jak ho vnímá jedinec. Spolu s ústředním tématem se odvíjejí v příběhu další motivy, jako je například vztah matky a dcery, kolektivní vina a trest, otázka smyslu života nebo schopnost odpustit.

Co se týče jazykových a stylistických prostředků autorky, ty popsal ve své recenzi ve čtrnáctideníku A2 Vojtěch Staněk takto: „*Tučková není zrovna jazykový virtuos a vět typu ‚Doba byla neklidná. Hladina emocí se bouřila...‘ či ‚Přítomnost byla krásná, plná vzájemnosti a radosti, válka byla minulostí.‘ je po knize rozeseto víc, než aby nad nimi šlo jen tak mávnout rukou. Patrné je to především v dialogích, které v některých pasážích, při představě, že by měly být autentické, nabývají až groteskního rázu.*“ A dále pokračuje: „*Problém však netkví jen ve stylistických lapsech. Autorka totiž jako kdyby nedůvěřovala čtenářově obrazotvornosti a i tam, kde je to z kontextu patrné (a opět především v dialogích), se snaží vše explicitně popsat a pojmenovat a někdy i zbytečně odpovědět osudy některých protagonistů.*“

Jak jsem již uvedla výše, kniha je rozdělena na pět částí a příběh je vyprávěn erformou. V knize se neobjevuje jen jeden vypravěč, ale je jich více a každý z nich nahlíží na danou situaci odlišným pohledem. Svou vyprávěcí část má v knize kromě objektivního vypravěče také Barbora, bratr Friedrich či Gertina kamarádka Janinka.

K otázce využití několika vypravěčů v příběhu se negativně vyjadřuje ve své recenzi Jan Hübsch z Lidových novin: „*Občasné střídání vypravěčských poloh i samotných vypravěčů v tomto románu není na místě. Kateřina Tučková se tímto tahem snažila*

docílit ,objasnění‘ předešlých situací. Bohužel jí to nevyšlo. Nejen, že nový vypravěč onu situaci nevysvětlí, ale spíše čtenáře zmate. “

Početné dialogy se střídají s rozsáhlými popisnými pasážemi prostředí, jako jsou krajina, část města či interiéru nebo popis cesty. „*Otočila se ke skupině zády a rozběhla se vzhůru ke kostelu, dál po štěrkové silnici, až za vrcholek kopce, pak zahrnula doprava. Vzala za kliku robustních vrat do dvora, otevřela v nich malá dvířka a vkročila. Dvůr byl čistý, zametený, dveře od chlívu zavřené, vrata ke stodole i kůlny po pravé straně také. Na rozlehlé ploše nebyl ani pes, ani slepice, ani husa, ani pířko. “* (Tučková K., 2010, s. 158).

Petr Hrtánek, autor recenze z literárního serveru iliteratura.cz, tvrdí, že text románu neposkytuje mnoho interpretačního prostoru, a to i přes skutečnost, že pracuje s náznaky a nedořečenostmi. Dialogy pak podle něj čtenáři dosti průhledně podsouvají, jak má vylíčené situace hodnotit. Domnívá se, že text, jenž by byl zbaven zbytečných vět, osekáný o některé odbočky a časově soustředěný, by nabral na větší intenzitě.

Naopak v knize drhne komunikace mezi Gertinými nejbližšími, tedy mezi Gertou a Barborou a Karlem. Málo dialogů nalezneme i v části, kdy je Gerta doma s matkou, otcem i bratrem. S matkou, kterou tolik milovala, spolu paradoxně „komunikuje“ nejvíce až na jejím hrobě, kam se Gerta přichází vyzpovídat z toho, že nemůže přijmout své vlastní dítě.

O úpadku dynamiky v závěru knihy píše Stanislav Škoda v Lidových novinách, kdy se podle něj vyprávění točí až příliš často kolem popisu momentálního rozpoložení protagonistky nebo zkratkovitého líčení historických událostí.

2.3.3 Zpracování tématu odsunu

„Rozhodně považuji za chybu způsob, jakým odsun proběhl. Byl živelný a částečně motivovaný i touhou po německém majetku. Ale pokud by událost proběhla podle Postupimské dohody, nenamítala bych nic. Po válce tu Němce nečekala dobrá budoucnost. Na osudu jedné z německých žen ukazuji, že leckdy ke křivdě došlo. A leckdy zase ne.“ Takto odpovídá Kateřina Tučková pro server idnes.cz na otázku, jestli vnímá sama autorka odsun jako křivdu.

Toto téma již bylo různým způsobem zpracováno v české literatuře vícekrát, jak se o tom zmiňují se o tom v úvodu své práce. Zdá se, že je stále i v současné době velice aktuální.

Spisovatelka svým románem ukázala, jaký vliv má na život jedince válka a spolu s ní i bezprostřední události, které nastaly po porážce fašismu.

Začátek odsunu je vyhlášen od 12. května, kdy prezident Edvard Beneš vystoupil na balkon Nové radnice v Brně, aby pronesl svůj projev. Za dva týdny dostane Gerta od domovníka vyhlášku. V ní je stanoven odsun německých obyvatel ven z města. To se týká jak mužů, tak žen a dětí. Samotný transfer je pak popisován v druhé části románu, která nese název *Když se kácí les, lítají třísky*. Spisovatelka líčí události velice naturalisticky a drasticky, se všemi útrapami, které vyhnané Němce provázely po celou dobu cesty. Popisuje vyčerpanost, bití puškami od ruských vojáků, odhazování kojenců do polí i znásilnění, kterému se nevyhne ani Gerta. *„Ještě teď si vzpomíná na kámen v něčích rukou, kterým z úst starého muže vytloukal zlaté zuby, na bezohlednost, se kterou ženským rvali z uší náušnice, ještě teď si pamatuje, jak některé dusily pláč a tiskly si na uši dlaně, a mezi prsty jim protékala krev. Jak o pár kroků dál omdlely a jejich doprovod, měly-li jaký, je rychle křísil, nebo také rychle odvalil do příkopu u cesty, dřív než schytl kopance nebo úder pažbou pušky. Viděla useknout staré otulé ženě prst, když jí nešel sundat prsten. A viděla, jak ji jako prasnici pak podřízli, když nepřestávala kvílet.“* (Tučková K., 2010, s. 102).

Po skončení války se zvedla vlna odporu vůči Němcům, kteří mohli za všechny následky způsobené válkou, jež rozpoutali. I Benešův projev, který se v knize objevuje, vyzývá český lid, aby s Němci nadobro skoncovali. Gerta stojící na náměstí a uvědomující si situaci, do které se dostala, tedy to, že je poloviční Němka po otci a že i ona může za válku, nesouhlasí, aby byli potrestáni VŠICHNI Němci. Svoji vinu za válku odmítá. Nemůže přece za to, že Německo prohrálo válku, ona se ničím špatným neprovinila. Ocitá se uprostřed rozvášněného davu, který křičí Němci ven! Trest Němcům! Smrt Němcům!

Gerta neutekla tak, jako někteří Němci, když viděli, že válka se chýlí ke konci a Hitlerova říše definitivně kapituluje. Domnívala se, že k odchodu z domova neexistuje racionální důvod. Po matce byla Češka, chodila do české školy, dokud ji nezavřeli. Proč by měla tedy odejít? Naivně si myslela, že bude čas na vysvětlování,

že se Němci budou posuzovat podle toho, jestli pomáhali fašistům budovat Hitlerovu říši, nebo ne. Okolnosti se však postavily proti lidskému úsudku.

Autorka se snažila při zpracování ožehavého tématu o maximální objektivnost. Kateřina Tučková se v románu snažila o maximální objektivnost. Přistupovala k němu bez emocí a osobní zaujatosti. Zaměřila se především na odsun brněnských Němců a poté na situaci v pohraničí. V Gertině případě ve vesnici Perná blízko rakouských hranic.

V její knize je odsun vnímán jako konfrontace, jež se negativně projevila na vztazích Čechů a Němců. Odsun je trest, který si Němci logicky zasloužili za to, co Čechům během války provedli. Spisovatelka ale nerozděluje postavy na „zlé“ Němce a „hodné“ Čechy, kteří trpěli a teď se konečně dočkali pomsty. Román zachycuje i stinnou stránku charakteru některých Čechů, například českých kolaborantů, kteří jen převlékali kabáty, jak se jim to zrovna hodilo do krámu, a těsně po skončené válce tak dokazovali svoje „udatné vlastenectví“. V románu to byli Petr Pitín, který chodil do Hitlerjugend, pan Vlk, jenž se za války podepisoval německy Herr Wolf, nebo domovník z bytu, kde bydlela Gerta za války s rodinou. Češi, několik let pod nadvládou fašistického Německa, se po válce a během odsunu chovají podobně jako nacisté. S argumentem, že se jedná o odplatu vůči Němcům, páchají nelidské činy, bijí, zabíjejí a znásilňují.

Autorka na tématu odsunu či vyhnání ukazuje, jak je paradoxně snadné přijít o svou vlastní identitu v případě, že o individuálních lidských osudech rozhoduje národnostní klasifikace. Kdy záleží pouze a jenom na tom, jestli máte národnost českou, nebo německou. Nejsou potrestány lidské činy, ale o všem rozhoduje nacionalistické hledisko. Jsou jen dvě kategorie, a to vítězové a poražení. Gerta, apoliticky smýšlející česko-německá občanka, si nepřipouští to, zda je Němka či Češka, cítí se být především brněnskou dívkou. Jenže určující není pro poválečnou společnost okolnost, jak se cítí jedinec, ale jak ho vnímá kolektiv. Řada lidí viní Němce za všechny způsobené útrapy a strasti, i za vlastní psychické potíže, jako je tomu například u Janinky, bývalé Gertiny kamarádky, která Gertě přisuzuje vinu, ale přitom jí jen závidí dítě, jež ona, Janinka, nemůže mít.

V knize Tučková popsala osudy lidí, kteří za války nebyli nijak politicky angažováni a neměli na válečném konfliktu žádný podíl, přesto si jeho následky nesli po celý život. I díky tomu je téma odsunu stále citlivé místo české i německé minulosti.

3 Dílo Josefa Urbana

Ve druhé části mé bakalářské práce se budu zabývat literární tvorbou českého spisovatele Josefa Urbana. Stručně charakterizují jeho postavení v soudobé české literatuře a jeho díla, a poté se zaměřím na analýzu román *Habermannův mlýn*.

3.1 Osobnost Josefa Urbana

Prozaik Josef Urban se narodil v roce 1965 v Zábřehu na Moravě, kde také vystudoval gymnázium. Vysokoškolská studia absolvoval na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jeho literární tvorba se prolíná s filmovou tvorbou. Kromě psaní se věnuje též režii, scenáristice a produkci.

Jakožto bývalý reprezentant ČSSR ve sjezdu na divoké vodě z let 1988 - 1989 založil s Robertem Kazíkem expediční společnost Denali, která mapovala sjezdy a průzkumy divokých horských řek. Při těchto výpravách začaly vznikat první Urbanovy dokumentární filmy. Snímek *Závěť*, jenž byl oceněn roku 1998 na MFF v Teplicích nad Metují, vypráví o skupině vodáků, která podnikla sjezd řeky Buri Gandaki v Nepálu, při němž zahynul iniciátor celé akce Drahomír Streit. Josef Urban tak tímto dokumentem poctil památku svého přítele. Z jeho vodáckých zkušeností vznikly další audiovizuální pořady *V ledovém objetí Tatshenshini*, *Stopy v divočině*, *Tara modrý náhrdelník Evropy*, *Morača* a *Záhada ztracené Archy*. Od roku 1993 se organizačně podílel na vzniku těchto dokumentů: *Ve stínu Hory Duchů* (1993), *V přejích Sun Koshi* (1993), *Staré zlaté časy* (1995).

Autorsky se podílel na celovečerním filmu z roku 2007 *Na vlastní nebezpečí*, který režíroval Filip Renč. Film byl oceněn hlavní cenou na MFF v Kostelci nad Orlicí. Z dalších filmů, na kterých Josef Urban spolupracoval, můžeme jmenovat například *Ztracené klíče od domova* (2005), *Kde se valí kameny* (2007), *Svědkové zrady* (2008), *Sudety, prokleté hory* (2010), *Habermannův mlýn* (2010), *Země divokých sviní* (2010), *7 dní hříchů* (2012).

Co se týče spisovatelské dráhy, vydal několik románů a cestopisných povídek. Svou literární tvorbu započal v roce 1998 povídkou *Nejhlubší údolí světa* a o rok později následovala sbírka básní *Romantika* (1999). Dále napsal román *Habermannův mlýn* (2001), podle něhož natočil režisér Juraj Herz v roce 2010 celovečerní film. Toto dílo

budu podrobněji rozebírat v další části mé práce. V roce 2005 dopsal knihu *Čas, kdy muži sestupují na zem*. Jedná se o psychologický román odehrávající se v Himalájích. Za zmínku stojí také autorův další historický román *7 dní hříchů* (2012), který se také dočkal filmového zpracování. Režie se ujal Jiří Chlumský a do hlavních rolí obsadil Ondřeje Vetchého a Vicu Kerekes. Děj knihy se odehrává na Šumpersku v roce 1945 v sedmi poválečných dnech. V této těžké době se odvíjí tragický příběh, jenž popisuje manželství českého lesníka a jeho německé ženy a který je plný lásky, ale také zrady, nesnášenlivosti a krutosti. „*V 7 dnech hříchů jde především o akci, napětí, vzrušení. Postavy jsou redukovány pro svoje role, dřív ani později jako by pro ně nic neexistovalo. Sedm dní běhají po lese, mýjejí se, ocitají v nevhodných situacích, ba v ohrožení života, a potom vše dobře dopadne, zlo je potrestáno, dobro zvítězí, a dokonce se z lesní tišiny vynoří věrný pes.*“ Takto hodnotí dílo literární publicistka a kritička Milena M. Marešová na webovém serveru idnes.cz. V závěru poté dodává: „*Pokud čtenář touží po literárním průniku do okamžiků, kdy se takzvané lámaly děje a povahy, určitě sáhne po klasice – například po Škvoreckého Zbabělcích, případně po Kohoutově Hvězdné hodině vrahů. 7 dní hříchů budou spokojeně číst milovníci detektivek, trochu oddechového, nepříliš náročného čtení.*“

U příležitosti 70. výročí konce 2. světové války vydal v roce 2015 Josef Urban svůj nový román s historickou tematikou *Tenkrát v ráji*, který je zatím jeho poslední. Příběh je zasazen do období 40. let, tedy okupace Československa nacisty a odehrává se v prostředí Českého ráje. Hlavním hrdinou je zde legendární horolezec Joska Smítek, který je nasazen na nucené práce. Po svém útěku se skrývá ve skalách, kde sní o ženě Vlastě, kterou potkal před válkou v Tatrách, a díky tomu přežívá svou osamělost. Ve skalách však narazí na vedoucího pražského gestapa a jeho střet s ním se Joskovi stává osudným. K hlavním motivům prózy patří síla a cena přátelství, touha, čest, nebezpečí horolezectví, podstata lidské existence či strastiplná cesta ke svobodě. Podle knihy napsal také filmový scénář, kterého se ujal chorvatský režisér Lordan Zafranovič. Snímek, ve kterém by se měl představit například olympionik Vavřinec Hradílek, Vica Kerekeš či Karel Roden, má naplánovanou premiéru v roce 2016.

3.2 Habermannův mlýn

Pokud bychom chtěli zařadit knihu *Habermannův mlýn* do určitého literárního žánru, zjistili bychom, že to není zcela jednoznačné. Lze polemizovat o tom, zda je kniha novelou, jak píše sám autor na samém počátku příběhu: „*Novelu Habermannův mlýn věnuji všem, kteří byli a jsou pošlapáváni lidskou zlobou a záští, byť jakkoli dovedně skrytou, třeba za nejmocnější institucí tohoto světa.*“, nebo ji můžeme nazvat románem, o kterém mluví Daniel Krzywon, novinář a publicista, ve své předmluvě ke zmíněné knize na straně sedm.

Podle *Encyklopedie literárních žánrů* je román charakterizovaný jako „*dlouhé fiktivní vypravování v próze; nejuniverzálnější žánr novodobé epiky, zaměřený na čtenáře, jenž se v něm uplatňuje také jako téma a hledisko. Žánr dialogický, žijící vícehlasem, všednodenním hovorem lidí z privátních sfér, ze společenských periferií, míšením a konfrontací nízkého a vysokého v jejich mluvě a v řeči vypravěče.*“ Novela je pak popisována jako „*prozaický žánr středního rozsahu s pevně skloubeným a vypointovaným příběhem.*“ Typické je pro ni ohraničený a relativně krátký časový úsek, redukovaný počet postav a dramaticky vystupňovaný děj. Osobně bych se přiklonila spíše k žánrovému označení novela, a to kvůli ohraničenému a kratšímu časovému úseku, což je pro novelu charakteristické, a dramatickému konci. Nicméně další informační zdroje hovoří o knize spíše jako o románu, včetně samotného autora: „*Kniha Habermannův mlýn je především románem. Není to literatura faktu.*“ (Urban, J., 2010, s. 13). Přikloním se tedy k označení knihy jako románu.

Román vyšel poprvé roku 2001. Kniha obsahuje předmluvu, prolog a 24 pojmenovaných kapitol. Předmluvu napsal Daniel Krzywoň a autorem prologu s názvem *Habermannův mlýn - Lživá kniha?* je sám Josef Urban. V prologu líčí svou práci na knize, jak se k tématu česko-německých vztahů dostal a popisuje také filmové zpracování příběhu. Na samém konci díla pak můžeme nalézt medailonek autora, který shrnuje jeho dosavadní tvorbu jak literární, tak filmovou.

V již zmíněném prologu popisuje Josef Urban motivy, jež ho přivedly k práci na knize *Habermannův mlýn*: „*Celý nápad sepsat osudové vyprávění o mlynáři Habermannovi jsem dostal na sklonku devadesátých let.*“ (Urban, J., 2010, s. 11).

Román byl napsán roku 1999 na základě skutečných událostí ze života Augusta Habermanna, ale nejde o pouhé dokumentární zpracování. „*Při práci jsem vycházel*

z reálných vzpomínek pamětníků, ale jako spisovateli mi nešlo o to, historicky příběh přesně zmapovat, K tomu došlo až později. Chtěl jsem vytvořit dílo, které by vystihovalo dlouholetý problém česko-německých vztahů, a to na základě zajímavého příběhu. Z tohoto důvodu jsem také zaměnil jména hlavních hrdinů, a do úvodu knihy napsal, že se jedná sice o story s reálným základem, která má však svoji literární licenci.“ (Urban, J., 2010, s. 12).

Děj příběhu se odehrává v přesně vymezeném časovém úseku, a to od roku 1938, kdy byla podepsána mnichovská dohoda a české pohraničí bylo následně obsazeno německým vojskem, až do zimy 1946. Prostředí, do kterého je román zasazen, je situováno do malé vesnice. Můžeme se domnívat, že se pravděpodobně jedná o Bludov.

Hlavní postavou je August Habermann. Němec, který vlastní mlýn a lesní pilu. Spolu s manželkou Hertou vychovává dvě dcery, tříletou Melitu a právě narozenou Annu. Ve vesnici má Habermann mezi lidmi přirozenou autoritu. Jeho pila i mlýn zaměstnává početnou část českých mužů, i díky tomu si ho lidé v okolí váží. Jeho nejlepší přítel je Čech hajný Jan Březina, se kterým často tráví volný čas.

Starosta vesnice Petr Hartl se jednou zastaví u Habermanna a varuje ho, že mu jeden z dělníků Igor Mašek krade dřevo. Habermann skutečně přistihne svého zaměstnance při činu a propouští ho z práce.

Obyvatelé vesnice se večer scházejí v hospodě Na nové. Po celodenní dřině zavítají do hospody také Březina s Habermannem. Všichni návštěvníci poslouchají zpravodajství z rádia, kde se mluví o mobilizaci. Zvedne se vlna protestů a lidé nechtějí, aby se v hospodě ukazovali Němci. To je útok na Habermannovu osobu, který je jako jediný v místnosti německé národnosti. Společně s Březinou tedy odchází pryč. Po cestě domů potkají asi 30 německých ordnerů z nedaleké vesnice. Mají na nohou bílé podkolenky a zpívají nápěv písně Deutschland, Deutschland über alles. Vědí, že čeští muži mají v hospodě Na nové sraz. Mezi německými ordnery a dvěma muži, Habermannem a Březinou, vznikne konflikt, protože Habermann jednoho z mužů urazí. Tím začíná noční honička. Habermann je sice lehce zraněný, ale s Březinou vyváznou ze spárů ordnerů bez dalších větších komplikací a stačí utéci.

V březnu roku 1939 je nad zbytkem území Československa vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Do vesnice dorazí němečtí vojáci a chtějí mluvit s Habermannem, protože se dozvěděli, že je to Němec. V jeho vile si pak připíjejí na německé vítězství.

Německá okupace začíná mít své následky. Hauptsturmführer Kozlowski společně s poručíkem Götzem postupně odstraňují nevhodné osoby. Na jejich seznamu se objevují lidé, kteří představují nebezpečí pro Říši. Jedním z prvních, kteří musí být odstraněni, je Josef Hora, člen místní komunistické strany a její zakladatel.

Kozlowski se společně s ostatními členy gestapa schází v Habermannově vile, kde se společně opíjejí s majitelem vily. Březina je jednou večer uvidí, jak ve sklepě pořádají hody. Zamrzí ho to o to víc, když ve společnosti zahlédne také starostu Hartla, majitele nedalekých lázní Pospischila a samotného směřícího se Habermanna. Nepochopí, jak mohou pít společně v jedné místnosti s členy gestapa.

Válečné roky ubíhají. Bitva u Stalingradu znamená zásadní zvrat ve válce a lidé tuší, že kolo dějin se otáčí v německý neprospěch. Organizovaná skupina vytvoří v lesích za vsí bunkr a tajně se zde schází. Také August Habermann přispívá československému odboji – na černo mele ve svém mlýně mouku, čímž pomáhá okolním lidem, včetně partyzánů.

Do bunkru v lese míří čtyři muži – Mašek, Hybner (lesní dělník), Fráner (prodavač a majitel místního koloniálu) a Bruchner (traťový dělník), aby doplnili zásoby. Po cestě potkají dva německé vojáky, kterým se rozbila motorka, a chtějí se zeptat mužů na povoze, kde je tady nejbližší telefonní stanice. Igor Mašek však v panice zastřelí jednoho z dvojice vojáků a strhne se mela. Zbytek osazenstva utíká pryč, ale živý doběhne do bezpečí pouze Mašek. Ostatní jsou postříleni druhým německým vojákem. Ten okamžitě podává zprávu na posádku wehrmachtu do Šumperka. Za tuto událost tvrdě zaplatí několik místních obyvatel vesnice, kteří jsou v nedalekém lomu popraveni gestapem. Viníka Igora Maška však nenajdou, protože se ukrývá v lesích v bunkru, kam mu nosí Jan Březina zásoby jídla.

Blíží se konec války a s ním i kapitulace Německa. Někteří lidé se Němcům mstí s vidinou získání jejich majetku. 8. května 1945 dohodnutá skupinka pětadvaceti Čechů míří k Habermannově vile, aby si vyřídila účty s mlýnářem a sebrala jeho majetek. Vyvedou Habermanna a jdou s ním k lázním, které vlastní Pospischil. Mezi

tím ostatní rozkrádají vybavení domu. Herta s dcerami jen tiše přihlíží a vyděšeně sedí v koutě. Josef Huf, jenž spatřoval v Hertě zalíbení, se ji pokouší znásilnit, ale v tom mu zabrání starosta Petr Hartl a společně ukradnou rodinné šperky starého mlynářského rodu. Tomu všemu bohužel nemůže zabránit Jan Březina, který po neobjasněném napadení, kdy dostal zezadu ránu do temene hlavy, leží v šumperské nemocnici a blouzní.

S Hertou se setkává až při odsunu, kdy je německé obyvatelstvo vyháněno z domovů. Habermannovu ženu najde v zástupu odsunutých Němců, společně s dcerami Annou a Melitou, jak krácejí vyčerpaně po cestě. Jan Březina slibuje Hertě, že jejího muže najde.

Roku 1946 se Jan Březina objeví na národním výboru u starosty Petra Hartla, aby mu předal dokument – podání ve věci nezvěstného Augusta Habermanna. Starosta nejdříve nesouhlasí, ale poté si domluví schůzku s Hufem, který nyní přebývá v Habermannově mlýně. Březina stále nemůže zapomenout, co se stalo s jeho nejlepším přítelem, a tak se vydává do vily za Hufem. Josefa Hufa však nachází oběšeného dole v šenku. Na stole leží pouze dopis, kde popisuje, co se stalo s Augustem Habermannem. Byl ubit a spálen v lázních za účasti několika mužů, včetně starosty Petra Hartla, Igora Maška, kočího Luboše Pazoura a majitele lázní Pospischila. V šenku se Březina setkává se starostou, který se nečekaně objeví ve dveřích. Přečte si také přiznání a roztrhá ho na kusy. Březina mu chrstne koňak do tváře a vyčte mu, že zabil svého kamaráda. Poté odchází, ale starosta běží za ním, v ruce svírá nůž. Oba dva zápasí v části náhonu, kde se tvoří silný proud. Hartlovi se smekne noha a jeho tělo zmizí pod hladinou. Březina chce ještě natáhnout ruku, aby se muž zachytil, ale jeho snaha je marná.

V poslední kapitole nazvané V zemi duchů líčí autor dobu, kdy se poprvé setkal s příběhem o Augustu Habermannovi. V 70. letech se s otcem plaví na dvojkajaku po Moravě a narazí na zchátralou budovu mlýna. Tam se Josef Urban dozvídá příběh o německém mlynáři: *„To je ten mlýn, kde v pětáctýřicátým zabili nějakýho Habermanna.“* *„On byl Němec?“* *zeptal jsem se školně (bylo mi dvanáct). Měl jsem totiž tenkrát zafixováno, dnes už vím proč, že Němec rovná se fašista.* *„Ano, byl,“* *po krátkém zaváhání odpovídá otec. V jeho hlase je cítit jistá dávka dvojakosti, „ale, ...ale nebyl, jak ty to myslíš, zdejší pomáhal, dokonce i partyzánům mlet mouku...“* (Urban, J., 2010, s. 184).

Po dvaceti dvou letech se opět Urban vydává na stejné místo, aby sepsal knihu o osudu lidí, jež postihla zlá doba a válka, která si nevybírá.

Podle knižní předlohy byl v roce 2010 natočen stejnojmenný film pod režijním vedením Juraje Herze. V hlavních rolích se představili německý herec Mark Waschke, Karel Roden, Radek Holub či Ben Becker. Film získal Bavorskou filmovou cenu v kategorii režie a také cenu za nejlepší herecký výkon v hlavní roli. Kritička Mirka Spáčilová na webovém portále idnes.cz 3. 10. 2010 uvedla: „*Za to, že čerstvá novinka Habermannův mlýn působí jako repríza, nemůže ani tak režisér Juraj Herz, jako spíš typická česko-německá či přesněji německo-česká koprodukce. Tak jako u řady společných pohádek totiž zmizela osobitost a zůstal řemeslnický kompromis. Není to vyloženě špatný film. Dopláci však i na to, že příběh už je známý z knihy a dokumentu. Mlynář Habermann, jenž i za války pomáhal českým sousedům ze Sudet, se po osvobození stal obětí msty. Ve filmu se Němcům vzpírá, nicméně neřešitelné dilema mu vynese punc zrádce, což stačí vrahům prahnoucím po jeho majetku.*“ Z hereckých výkonů vyzdvihuje zejména výkon Karla Rodena. Samotnému filmu udělila v rámci tradičního bodování 60 procent.

3.2.1 Postavy

V následující kapitole se zaměřím na analýzu vybraných charakterů postav, vztahy mezi nimi a způsoby jejich chování.

August Habermann je etnický Němec žijící v české vesnici, a obklopený jejími českými obyvateli. Hovoří plynně česky i německy. U svých zaměstnanců požívá respektu. Mnoha lidem pomohl a dal jim práci. Vlastní několik nemovitostí, proto netrpí žádnou materiální nouzí. Mezi nimi vyniká i výbornou fyzickou kondicí, což dokazuje i při cvičení v místním Sokole, kam chodí s ostatními muži cvičit. Už jen svým vstupem do tělocvičny vzbuzuje rozruch. „*Cvičenci ožili. Habermann, to bylo jisté zpestření někdy monotónního cvičení.*“ (Urban, J., 2010, s. 48).

Mlynář žije šťastně se svojí rodinou do té doby, než je v Československu vyhlášena mobilizace. Od toho osudného večera se vztahy mezi Habermannem a některými vesničany začínají komplikovat. Tíživá doba vytváří mezi lidmi napětí. To graduje v hospodě Na nové, kdy místní „štamgasti“ - i pod vlivem alkoholu - vyvolají vlnu emocí proti Němcům. Habermann tak raději opouští s nejlepším kamarádem

Březinou hospodu. Nezapomene ovšem poznamenat, že pomohl několika přítomným lidem, a že ho vyhazují jen kvůli tomu, že oni jsou Češi a on Němec.

Díky svému postavení a své německé národnosti se o něj zajímají němečtí důstojníci, které pozve k sobě do vily a se kterými pořádá hostiny ve svém šenku. Ovšem ve skrytu duše se trápí a má starosti, jak válečný konflikt skončí a jaké budou následky. I v zájmu uchování dobrých vztahů a zamezení konfliktů strpí ve svém mlýně nacistické předáky.

Habermann si uvědomuje nebezpečí, které s sebou válka přináší a diskutuje o tom také s Březinou. Nechápe, jak Němci mohli tohle dopustit. „*Oba hledí zamyšleně do stínu hlubokého údolí. „Nevím, někdy mám pocit, že se zblázním,“ promluví Habermann, „nedokážu pochopit, proč všichni u nás takhle blbnou...takové šílenství pro jednoho zkrachovalce a kriminálního...a teď to máme i tady...pro kus žvance,“ po chvíli dokončí myšlenku Habermann. „A nejhorší na tom je, že Hitlera nic nezastaví, ani Angličan, ani Francouz. A Rus, od toho nás pánbůh taky opatruj,“ Habermann kývá zlehka hlavou, jako by sám sebe ujišťoval.*“ (Urban, J., 2010, s. 43).

Habermann se cítí být Němec, ačkoli lidi nerozlišuje podle národnosti, ale podle jejich chování a jednání. Svou rodinu chce uchránit od nebezpečí, když už je jasné, že Němci prohrají válku. Uvědomuje si, že se Češi budou chtít za válečné utrpení pomstít. Z uznávaného a respektovaného mlynáře se po válce stává nenáviděný Němec, jenž může za to, co se stalo Čechům a zasluhuje pomstu. Postava Habermanna reprezentuje německou část, jež představuje v české vesnici menšinu. V příběhu působí jako bohatý, charismatický a dobrosrdečný člověk. I přes tyto kladné vlastnosti končí jeho život tragicky.

Lesník Jan Březina je jednoznačně kladnou postavou v románu. Žije v hájovně na kraji lesa společně s ženou Martou a s irským setrem Harym, se kterým podniká pravidelné obchůzky lesa. S Habermannem jsou nejlepší přátelé a jejich přátelství nerozdělí ani válka. Březina je ochotný pomoci komukoli, kdo pomoc potřebuje. Dokonce tajně nosí jídlo Igorovi Maškovi do lesního bunkru, kde se schovává před gestapem kvůli zastřelení jednoho z německých vojáků. Riskuje tak svůj i Maškův život. Během války i těsně po ní pomáhá rodině Augusta Habermanna, a když mlynář z nevysvětlitelných důvodů zmizí, rozhodne se, že musí vypátrat, co se stalo s jeho přítelem. Své slovo, že Augusta najde, dal jeho ženě Hertě, když byla spolu

s dětmi vyháněna pryč. Březina se díky tomu, že jako jediný pomáhá Němcům, setkává s nepochopením okolí a doplácí na svoji dobromyslnost. Zastřelení jeho irského setra a úder zezadu do hlavy, až padne do bezvědomí, jistě nejsou náhodou. V knize tyto scény nejsou vysvětleny, ale je velice pravděpodobné, že někdo nevstřebal, že Březina pomáhá nepřátelům. Postava hajného je svým charakterem a způsobem jednání výjimečná, neboť odmítá princip kolektivní viny a posuzuje lidi kolem sebe podle činů, nikoli národnosti. Chce zjistit pravdu a neváhá jít tvrdě za svým cílem, dokud nebude znát všechny odpovědi na položené otázky.

Další z výrazných postav příběhu je starosta Petr Hartl. Jeho zevnějšek je podrobně popsán ve třetí kapitole, která nese název Starosta a k jeho postavě tak odkazuje. *„Jeho vysoká hubená postava se shrbeně na několik okamžiků pohupovala po výmolech cesty. Muž vypadal jako pružina, která bez funkce podléhá nečekaným nárazům nepředvídatelných překážek. Jeho tvář byla ohraničena pečlivě sestřiženým černým plnovousem. Špičatý nos s dlouhým hřbetem zřetelně rozdělával obličej pravidelného podlouhlého tvaru. Černé, na krátko střižené vlnité vlasy vykukovaly zpod plstěného klobouku. A přece na jejich konečcích ulpívalo trochu stříbra. Snad možná trochu brzy. Ve stínu černého širáku se ukryvalo hejno jemných nepravidelných vrásek, které vysokému čelu dodávaly důstojnosti. Jen oči byly matoucí, snad až příliš nečitelné v jejich úzkých zelených zornicích.“* (Urban, J., 2010, s. 29). S Habermannem udržuje před válkou přátelský vztah. Váží si ho, dokonce ho upozorní na zloděje, který mu krade dřevo. Na konci války však vycítí šanci, jako řada dalších, získat pro sebe mlynářovo bohatství ukryté v jeho vile. Celý život záviděl Habermannovi jeho přirozenou autoritu, přímé vystupování, krásnou ženu, bezstarostnost. V nastalé situaci spatřuje důvod pro svoji pomstu. Trpí komplexem, že si musel své postavení starosty tvrdě vydělat, zatímco Němec v jeho očích získal vše bez většího úsilí. Patří také mezi ty, kteří byli přímými svědky Habermannovy smrti. Po válce se z něj stane předseda národního výboru, a když ho osobně navštíví v jeho kanceláři Březina a podá mu dokument o nezvěstném mlynáři, odmítá hajnému pomoci. Jeho svědomí však není čisté a zalekne se, že Březina bude všude vyprávět, jak on, vážený starosta, zabil svého kamaráda. Hartlův tragický konec je nevyhnutelný. Ze zoufalosti chce zabít i Březinu, to se mu však stane osudným a utone v útrokách černého vodního tunelu.

Igor Mašek, dělník, jenž pracuje na lesní pile u Habermanna, je další zápornou postavou v knize. Již od začátku se jeví jako nevděčný zaměstnanec. Mlynář mu dá práci, o kterou ho tolik prosí, a on se mu „odvděčí“ tím, že krade dříví na jeho pile. Po tomto incidentu dostává Mašek od Němce výpověď. Jako člen komunistické organizace se účastní tajných schůzek v bunkru v lese a sleduje vývoj války. Šlo spíše o druh povyražení než o konspirativní činnosti. Mašek je ve své podstatě zbabělec. Poté, co v panice zastřelí německého vojáka, se schovává v lese a jeho trest odnese místo něj deset lidí – osm mužů a dvě ženy, které gestapo popraví, když hledá ve vesnici vraha. V lese je odkázán na Březinu, který ho zásobuje jídlem. V postavě Maška jsem vnímala velice podobný typ charakteru člověka, který popisoval ve svém díle *Zbabělci* již Josef Škvorecký. „Hrdina“, jenž se skrývá zbaběle v lesích, aby si po válce dokazoval své vlastenectví a vytěžil z toho pro sebe co nejvíc. On, Mašek, gardista s rudou páskou na rukávu s úsměškem vyhání Němce, aby si tak léčil vlastní komplexy a pošramocené svědomí.

Další, který pracuje pro Habermanna, je stárek Josef Huf. Po většinu času sedí v kanceláři ve mlýně a stará se o administrativu. Spíše než majetek a peníze ho zajímá mlynářova žena Herta. Představuje pro něj typ ztělesněné krásy. Líbí se mu, ale jako manželka Hufova nadřízeného je pro něj nedosažitelná. A tak ji alespoň tajně pozoruje při koupání v řece nedaleko mlýna. Když poté rozkrádá Habermannovu vilu a vidí bezmocnou Hertu choulit se i s dcerami na podlaze v rohu pokoje, pokusí se ji znásilnit. Chce si tak vykompenzovat svou frustraci z toho, že Herta nikdy nebyla jeho. Josef Huf jako jediný z pětice mužů, kteří se podíleli na smrti Augusta Habermanna, neunesse tíhu svého svědomí. Březina ho nachází oběšeného v šenku i s dopisem na rozloučenou, kde se přiznává k hrůznému činu a popisuje, jak se zbavili spolu s Pazourem, Pospischilem, Maškem a Hartlem Habermannova těla. „*Po Březinově čele stéká kapka potu, nabírá s sebou další. Rychle se otře, v jeho tváři se zračí nepokryté zoufalství, dočítá poslední řádky dopisu: „...rozčtvrcené tělo bylo spáleno v lázeňském kotli. Takto jsme skoncovali s mlynářem Augustem Habermannem. Cítím za všechno strašlivou vinu, i za mlynářovu rodinu, kterou jsem pomáhal zničit a obohatil se na její úkor. Nezasloužím proto již další žití, Bože, buď ke mně milostivý. Níže podepsaný Josef Huf – národní správce zdejšího mlýna.*“ (Urban, J., 2010, s. 179). Vybere si tak sám svůj způsob potrestání a svým dopisem objasní celý zločin.

Postavy Čechů se mohou jevit spíše jako záporné, například postava dělníka Maška, majitele lázní Pospíšila, nebo starosty Hartla. Kladně vyznívají postavy Březiny a jeho ženy Marty, ovšem nelze říci, že by byly explicitně rozděleny na „hodné“ Němce a „zlé“ Čechy. Rozporuplná je například postava Josefa Hufa – má podíl na vraždě mlynáře Habermanna, ale (i když pozdě) svého činu alespoň do jisté míry lituje a uvědomuje si, že se nezachoval správně. I starosta Hartl se nejdříve jeví jako dobře smýšlející muž, když upozorní majitele pily na krádež, ale nakonec se spolčí s oním zlodějem Maškem, kterého udal, aby se společně pomstili Habermannovi.

I německé postavy nejsou pouze černobílé. Mezi nimi se objevují jak kladné, tak i záporné charaktery. Hauptsturmfürer Kozlowski a poručík Götz představují ztělesněné zlo nacistického Německa. Polemizovat lze u hlavního hrdiny, Augusta Habermanna, u něhož sice převažují kladné vlastnosti, ale díky tomu, že hostí členy gestapa a opíjí se s nimi ve své vile, vynikne také jeho slabší stránka. I jeho žena Herta se snaží svého muže přesvědčit, že není dobré hostit německé příslušníky gestapa, kteří se nezastaví před ničím a nikým. Zcela přirozeně má strach o sebe a svou rodinu. I přes to, že nikomu nic zlého neudělala, je přiřazena k odsunutým Němcům a vyhnána ze svého domova.

3.2.2 Téma, motivy, jazykové prostředky

Tématem knihy Habermannův mlýn jsou česko-německé vztahy v období 2. světové války a těsně po jejím skončení. Jak se Josef Urban dostal k tomuto tématu, popisuje v prologu knihy i v jejím epilogu. „*K příběhu Augusta Habermanna jsem se dostal již jako kluk, když jsem se s tátou plavil na kánoji po řece Moravě. To byl taky jeden z mých soukromých objevů. Kánoji jsme tenkrát převrátili kousek nad náhonem a já i táta jsme se mokří jako krysy vypořádali na břeh, jenž byl zarostlý kopřivami, za kterými v zeleni lužní džungle stál oprýskaný a zarostlý Habermannův mlýn. Táta mně o Habermannovi tehdy poprvé vyprávěl.*“ (Urban, J., 2010, s. 12).

Na otázku, co přivedlo autora k napsání knihy s touto ožehavou tematikou, odpovídá Josef Urban pro periodikum Deník v rozhovoru, který byl publikován 15. října 2010 na webových stránkách zmíněného média, takto: „*Byl to instinkt. Příběh mlynáře Habermanna, který na konci války zmizel za nevyjasněných okolností, byl obestřen mnoha tajemstvími. Druhým motivem byla skutečnost, že všechno bylo jinak, než jsem slýchal ve škole. Povídačky o dobrých a zlých národech rázem vzaly za své.*“

Skutečnost, že jsem mohl vytvořit román s postavami, ať už kladnými nebo zápornými, bez kritéria, že Čech je dobrák a Němec svině, pro mne byla naprosto zásadní.“

Román je psán er-formou, tedy z pohledu objektivního vypravěče. Dějové sekvence jsou řazeny z hlediska chronologie vyprávění za sebou. Autor pracuje i s retrospektivními pasážemi, zejména v první kapitole, která popisuje zástup odsunutých Němců směřujících na nádraží. Tato scéna je popisována v obměnách i v kapitole dvacet dva. Kniha tedy začíná tam, kde končí celý příběh. Ten postupně graduje, a to krádeží na pile, zabitím německého vojáka, popravou deseti obyvatel vesnice. Vrcholem všeho je pak zavraždění Habermanna a poté rozuzlení v podobě odhalení viníků.

Prostředí, tedy okolí Šumperka, ve kterém se děj románu odehrává, autor důvěrně zná, jelikož se, jak víme, narodil v Zábřehu na Moravě. V knize se objevují často přesné popisy krajiny, až naturalisticky a poeticky zobrazené, které tak symbolicky představují souznění člověka s přírodou (zejména u hajného Březiny). *„Ještě nebyla noc, ještě nezapadalo slunce, ani ptáci ve větvích ještě neulehli ke spánku. Zvláště kosi byli vytrvalí. „Pui, pui,“ ozývalo se v korunách stromů. Stály v řadě kolem cesty, na hrázi již dávno vypuštěného rybníka, po jehož koruně vedla od pradávna cesta mezi úrodnými poli. Kraj a lidé, kteří přicházejí a odcházejí jednou, dvakrát, a potom posté. Ztrácí se v bezedném propadlišti dějin, jako ten dávno vypuštěný rybník, jako ty pralesy, které se snad ještě před tisícem let doširoka rozprostíraly kolem klikatící se řeky.“* (Urban, J., 2010, s. 95).

V knize si můžeme povšimnout také jistých návazných motivů. Jedním z nich je motiv cyklisty. Březina i Habermann vyrážejí často na projížďky na kolech, při kterých mezi sebou závodí, kdo bude rychlejší. *„August Habermann a lesník Jan Březina tu šlapali svůj dnešní závod. Vedle sebe, bok po boku, dva dávní přátelé, Němec a Čech. Kdo bude v sedle u přejezdu první? Tak zněla otázka, která se formovala teprve odpolední rychlou jízdou až sem pod hory.“* (Urban, J., 2010, s. 40). Cyklistický závod Němce s Čechem může být metaforickým obrazem blížícího se válečného konfliktu mezi Němci a Čechy, jež od pradávna žili vedle sebe. Motiv cyklisty je také odkazem na větu, kterou měl prohlásit Adolf Hitler na adresu českého národa, že Čech je cyklista, který se nahoře hrbí, dole však šlape.

V příběhu se také objevují motivy víry a vlastního svědomí, například při nedělním kázání pátera Františka v místním kostele. Román se zaobírá také otázkami o vině a trestu, o přátelství a nenávisti, o lidské zlobě i schopnosti odpustit.

Pokud se týká využití jazykových prostředků, v textu se střídá využití spisovného a nespisovného jazyka. Postavy ve svých replikách používají hovorovou řeč: „*Jestli mě vyhodíš, všichni budou vědět, jak jsi tady hostil esesáky a nejenom je, taky šéfa gestapa a jak jsi chodil chlastat k Habermannovi.*“ (Urban, J., 2010, s. 126).

V textu se objevují také německá slova, především v přímé řeči, a většinou jde o jednoslovné významy nebo dvouslovná spojení. „*Hände hoch,*“ *křikne voják na mladší z žen, která už nemůže vydržet s rukama na zátylku.*“ (Urban, J., 2010, s. 109). „*Deutschland, Deutschland über alles...*“ *Nápěv písně, která fanatizuje davy, se nese k oběma vedle sebe jdoucím mužům.*“ (Urban, J., 2010, s. 56). Němčinu nejvíce používají členové gestapa, ale i někteří Češi. „*Hauptsturmführer Kozlowski položil Hufovi ruku na rameno: „Danke schön, řekněte Habermannovi, že tu na něho čekají přátelé.*“ *Huf jen zamrkal očima a uctivě se uklonil se slovy: „Jawohl!“*“ (Urban, J., 2010, s. 90).

Vulgarismy jsou v textu také zastoupeny, jedná se zejména o nadávky, například *z kurvenej krám, z kurvy synu, svině, do prdele.* V textu jsou tedy různorodé stylistické jazykové vrstvy zastoupeny různorodě.

3.2.3 Zpracování tématu odsunu

Knihy *Habermannův mlýn* popisuje především příběh o česko-německých vztazích před válkou, během války a těsně po válce. Zpracování tématu odsunu Němců se v knize objevuje hned v první kapitole, kde spisovatel nastiňuje, co se stane v závěru příběhu, a poté až v dvacáté druhé kapitole pod názvem *Modlím se za tebe, má lásko, Herta,* se k odsunu znovu vrací. Popisu vyhnání věnuje autor v knize čtyři strany a líčí cestu odsunutých na vlakové nádraží. „*Zástup se ztěžka sunul k nádraží. Kráčeli tu všichni: muži, ženy, starci i děti. Každý měl pouze dřevěný kufr nebo prostý, plně napěchovaný ranec. Nařízení povolovalo 30 kg na osobu. Nádražní třída byla poničená, jak tudy před měsícem přecházela fronta. Domy kolem byly prázdné, vybité okenní tabule žalovaly světu hranatými obrazci dřer snad všech možných tvarů. I jejich obyvatelstvo bylo dekrety předurčeno k odsunu. Mrtvá ulice, mrtvé město a zástup těch, co ztratili všechno.*“ (Urban, J., 2010, s. 163).

Popis prostředí je zároveň odrazem, jenž vyjadřuje také náladu a atmosféru odsunu a konec války. Josef Urban se nevyhýbá drsnému počinání lidí sledujících zástup při vyhnání a líčí reakce rozvášněného davu a gardistů, vyvolané poválečnou euforií. „*Jsou to všechno svině, chtěli celej svět, tak ať táhnou,*“ vykřikla starší žena s šátkem na hlavě a hodila do davu kamenem. Starší muž v klobouku se přidává, skáče do zástupu Němců a zkope jednoho staříka, který nenesse vůbec nic. Všichni scénu lhostejně sledují očima, které už nevěří ničemu. Stařík se chvíli váli v kaluži, potom mu jedna z mladších žen, patrně dcera, pomáhá na nohy. Všichni v zástupu jsou vyděšení, napětí dostupuje vrcholu. Jednotlivé výkřiky po stranách průvodu se slévají v disharmonický vlčí chorál.“ (Urban, J., 2010, s. 163).

Odsun popisuje především osud Hertý, Habermannovy ženy, která je spolu se svými dcerami také hnána z vesnice pryč. „*Kdesi uprostřed zástupu kráčela Herta, v každé ruce těžký kufr se zavazadlem. Vedle ní šlapaly její dvě dcery. Obě oblečené do kalhot z pruhované látky a každé z děvčat mělo na hlavě tmavý šátek. Na zádech starší Melity se pohupoval malý hnědý batoh. Mladší Anna třímala v náruči velkou dřevěnou pannu. Všichni se dívali upřeně do země.*“ (Urban, J., 2010, s. 164).

Součástí zástupu jsou také gardisté dohlížející na Němce. Jedním z nich je také Igor Mašek, který nyní s úsměškem sleduje Hertino utrpení. „*Právě míjejí tři gardisty. Nejvyšší z nich – Igor Mašek s divokým vousem a rudou páskou na rukávu se s úsměškem dívá na ženu v šátku. V jeho pohledu je cosi nepopsatelného – směsice nenávisti a pohrdání, ale i strachu. Dívá se na Hertu tak dlouho, až i ona zvedá oči, vyděšeně pohlédne na zpuštěného muže, jen nakrátko, na několik vteřin. Moc dobře ten potměšilý pohled zná.*“ (Urban, J., 2010, s. 165).

Určitý světlý bod v atmosféře probíhajícího odsunu představuje Jan Březina, který se objeví v zástupu přihlížejících a jako jediný se hlásí k Hertě a slíbuj jí, že najde vraha jejího muže. Tato scéna završuje celkové napětí mezi oběma národy a znázorňuje kontrast chování lidí, kteří Němce bijí a nadávají jim, a Janem Březinou, jenž chce Hertě pomoci.

Odsun není jen pochod v nepříznivých podmínkách, ale je především symbolem ztráty domova, své vlastní identity i konec šťastných okamžiků. Odsun v sobě nese kus nenávisti, strachu, obav i lítosti. Tak je popisován autorem, a tak jej vnímá i Herta v závěru kapitoly: „*Herta stála u úzkého okna, pozorovala důvěrně známou*

ubíhající krajinu. Ve tváři údiv člověka, který nemůže stále uvěřit absurditě vlastního osudu. Kola vlaků rozehrála s duněním kovový most. Obě dcery leží na balíku slámy a podřimují, stejně jako ostatní unavení cestující. Vlak vyjíždí mezi poli, Hertě najednou trne celé tělo, vidí mlýn, jejich dobrý mlýn i vilu – až do posledního okamžiku jejich šťastný domov. Obraz se jí rozmazává v slzách.“ (Urban, J., 2010, s. 166).

Sám Josef Urban se k tématice odsunu a česko-německé minulosti vyjádřil v rozhovoru pro DVTV.¹ Zajímavá je pro něj oblast pohraničí, kde byl odsun citelně poznat a kde se vyměnilo od roku 1938 do roku 1945 veškeré obyvatelstvo. V roce 1938 odcházeli z pohraničí Češi, vyháněni Němci, roku 1945 se karta obrátila – Češi se vraceli opět do pohraničí a odsunovali Němce.

Dle názoru Josefa Urbana, který vyplývá ze zmiňovaného rozhovoru, se v poslední době mluví o tom, co dělali Češi Němcům těsně po válce, a proto se německých obyvatel Urban zastal, ale také dodává, že se ožehavé téma překlápí na druhou stranu vah a Češi by měli říkat, že i Němci mají podíl na této vinně, protože nám sebrali kus republiky. Z rozhovoru vyplývá, že bychom se na odsun a události s ním spojených, měli dívat vyváženě. Zároveň dodává, že doba omluv za odsun skončila a je na lidech, aby se s touto situací vypořádali.

¹ Rozhovor s Josefem Urbanem byl pořizen publicistickým videokanálem DVTV a byl zveřejněn na webových stránkách televize 11. 8. 2015.

4 Srovnání knihy Vyhnání Gerty Schnirch s knihou Habermannův mlýn

V této kapitole se budu věnovat srovnání obou výše uvedených knih. Zaměřím se zejména na témata války, česko-německých vztahů, odsunu. Pokusím se najít základní společné či rozdílné prvky v těchto dílech.

V románu Kateřiny Tučkové *Vyhnání Gerty Schnirch* i v knize Josefa Urbana *Habermannův mlýn* můžeme najít společné jmenovatele, a to motivy války, lidských vztahů (především pak ty česko-německé), viny, tresty, odpuštění či vyrovnání se se ztrátami fyzickými i těmi duševními. Obě díla líčí osudy lidí v nelehké době. Válka v *Gertě Schnirch* i *Habermannově mlýně* se objevuje spíše v pozadí příběhu. Dozvídáme se jen některé útržky popisující válečné běsnění, například postupy na frontách nebo vítězná tažení. „*Byl v tom hrozný, hrozný zmatek, kola války se roztáčela, nabírala na rychlosti a zanedlouho se točila ostošest, pro Gertu nepochopitelně, nadskakovala na cestě velkých událostí, Moskva, Charkov, tam a zpět a zase kupředu, Stalingrad, ofenzíva v Ardenách, Normandie, zpět a zase vpřed, kola se točila, kdesi daleko, v jiných státech, na cizích územích, ale praskající osy, odletující šrouby se ztrhanými závity bylo slyšet až sem, do Brna na Sterngasse.*“ (Tučková, K., 2010, s. 45). „*Uběhl další více než rok, nastalo mnoho změn. Němci byli definitivně poraženi u Stalingradu a slavná šestá armáda mrzla v zajetí ruských gulagů. ‚Zvířata z bažin‘, tak nazval vůdce Rusy, začala postupovat na západ – dlouhá cesta, hnala před sebou ‚nadmilí‘, kteří jim už prostě nemohli vzdorovat. Přišli vraždit a krást, říkali, že jsou vyspělejší. Přesto mrzli, umírali po statisících a vzpomínali na vzdálený domov – marně.*“ (Urban, J., 2010, s. 99). Válka v obou knihách slouží jako kulisa. Je mezi námi – sice vzdálená, ale stejně krutá. Důležitější jsou pocity, myšlenky a jednání postav v příběhu.

Jedním ze základních rozdílů sledovaných románů, na které chci upozornit, jsou hlavní postavy. U Kateřiny Tučkové je to žena, u Josefa Urbana muž. Oba protagonisté jsou německé národnosti. Gerta Schnirch pochází ze smíšené česko-německé rodiny bydlící v Brně, August Habermann je Němec žijící v české vesnici, mluvící česky i německy. Rozdíl je již patrný v prostředí, kde můžeme nalézt kontrast vesnice a města. Válka je citelnější ve městě, zejména pak při leteckých náletech a bombardování Brna. Na vesnici je atmosféra poklidnější, ale stopy války

dolehnu i tam, nejvyostřeněji je to především u popravy deseti místních obyvatel v románu Josefa Urbana.

Obě postavy, jak Gerta, tak August, vnímají válku jako negativní prvek. Rozdíl ale představuje odlišný postoj k ní. Gerta Schnirch, aby válku přežila, se uzavírá do sebe, hledá nějaký způsob, aby přečkala dny a zapomněla tak na měnící se život, který, jak věří, se po válce vrátí do starých kolejí. August Habermann se nestaví k válce tak pasivně. Snaží se pomoci tam, kde může, například doveze cisternu vody k vagonům se zraněnými vojáky z fronty a mele mouku i pro partyzány.

Pokud se týká vztahů hlavních postav k dalším postavám, i zde sledujeme jisté rozdíly. Jedná se především o vztahy Čechů k Němcům a naopak. Gerta Schnirch i August Habermann jsou obklopeni blízkými lidmi, jak z řad Čechů, tak z Němců. Janinka, česká přítelkyně Gerty, se kvůli válce přestane s dívkou stýkat, protože je Němka. August Habermann má za nejlepšího kamaráda také Čecha, hajného Jana Březinu. Ten se však s mlynářem stýká dál, neopustí ho ani během války a i těsně po válce chce Habermannovi pomoci. V tom spočívají některé rozdíly v jednání postav mezi Čechy a Němci.

Rozdílný je také náhled Němců na Čechy. Gertu Schnirch většina Čechů zklamala, Janinka, přítel Karel a všichni ti, co ji vyháněli z rodného města. Zakoření v ní hořkost a opovržení k Čechům, zvláště po srpnové okupaci roku 1968. „*A tvrdit na prahu války s Ruskem, že to budou českoslovenští páprdové, kteří se z rekreačních chat ROH na konci srpna přihnou do měst a vrhnou se na armádní budovy, aby si obstarali zbraně a šli čelit rudým bratrům, je velký, velký optimismus. Gerta ví, jak to dopadne. Jako to dopadlo tehdy. Všichni budou mít plnou hubu keců a pak se rychle přizpůsobí novým pánům. A budou papežštější než papež, hrdinové s holubičí povahou.*“ (Tučková, K., 2010, s. 338). August Habermann s Čechy vychází dobře, až na Maška, který dělá problémy kvůli krádeži dřeva. Češi jsou pro něj hlavně zaměstnanci, kterým dává práci. Když se chýlí válka ke svému konci, tuší, že si pro něj čeští muži přijdou a budou chtít odplatu za to, že je Němec. Z jeho úst ale nezazní žádná nenávislná slova. Odevzdaně přijímá rány hlavní pušek, jež drží české ruce. Až do poslední chvíle vzpomíná na svého nejlepšího kamaráda Jana Březinu. Právě on se chce pomstít za Habermanna, a když se dozví, co mu Češi udělali, vzedme se v něm zloba ke svým krajanům.

Téma odsunu je v obou knihách do jisté míry také odlišné. Ve *Vyhnání Gerty Schnirch* je odsun podrobněji popsán, než je tomu v *Habermannově mlýně*. Tučková si dala záležet a nastudovala konkrétní materiály k této tematice a sbírala informace v archivech. V popisu odsunu se objevují konkrétní názvy měst a vesnic (Brno, Pohořelice, Modřice). Navíc odsunem Gertin příběh nekončí, sledujeme ho až do roku 2001. Naopak Josef Urban se věnuje odsunu na čtyřech stranách a na rozdíl od Kateřiny Tučkové se již nedozvíme, co se s Hertou a jejími dcerami při odsunu stalo a jak se jejich život ubíral dál. Víme jen, že nasedly do vlaku, který vezl vyhnané Němce pryč z vesnice.

Podobně je však v obou románech popsána atmosféra a chování přihlížejících lidí při odsunu.

Kruté zacházení, nadávky, bití a nelidské podmínky se objevují jak ve *Vyhnání Gerty Schnirch*, tak i v *Habermannově mlýně*. Obě postavy, kterých se odsun týká a jež ho fyzicky i psychicky prožívají, tedy Gerta Schnirch a Herta Habermannová, nevěří absurditě, jež se kolem nich odehrává. Ženy spojuje trest za válku, na které se nepodílely a nikoho nezabily. Obě mají děti a obě čeká nejistá budoucnost. V případě Kateřiny Tučkové je Gerta cejchem odsunuté Němky poznamenána na celý život, u Josefa Urbana je status Němky Herty vyhnané ze mlýna otevřeným příběhem.

5 Závěr

Bakalářská práce měla za úkol přiblížit dva autory současné české literatury, a to Kateřinu Tučkovou a Josefa Urbana. Hlavním tématem analýzy se stal odsun Němců ve vybraných knihách již zmíněných autorů, tedy *Vyhnání Gerty Schnirch* od Kateřiny Tučkové a *Habermannův mlýn* od Josefa Urbana. Cílem bylo zjistit, jak oba dva romány tuto problematiku popisují a zda mají nějaké společné rysy nebo v čem se naopak liší.

V této práci jsem došla ke zjištění, že oba dva romány reflektují válku a poválečné události z pohledu člověka německé národnosti žijící v Čechách. Samotný probíhající odsun se už však v jistých směrech liší. U Kateřiny Tučkové zabírá značnou část knihy, autorka popisuje téměř až naturalisticky určité pasáže vyhnání a nebrání se ani líčení znásilnění a bití. U Josefa Urbana není popis odsunu tak rozsáhlý, také zmiňuje nelidská zacházení, ale hlavním bodem je u něj setkání Jana Březiny s Hertou Habermannovou jdoucí v zástupu odsunutých Němců.

Součástí samotného odsunu v obou románech jsou ženy, a to jak postava Gerty, tak i manželka mlynáře Habermanna Herta. Odlišný je pak jejich osud – Gertin život sledujeme až do její smrti, u Herty je příběh otevřený.

Zajímavé je také zjištění, jak jsou vnímány česko-německé vztahy. Došla jsem k závěru, že Kateřina Tučková tuto otázku vyřešila omluvným dopisem brněnským Němcům za utrpení způsobené během odsunu. Ovšem Gerta již brzy na to umírá v nemocničním pokoji a omluvy se ve zdraví nedočká. Zde mají česko-německé vztahy i mezinárodní dopad. Dle mého názoru se Josef Urban ve své knize snaží Němce ukázat v tom objektivnějším, pozitivně laděném světle, k protikladu k Čechům, kteří představují spíše záporné postavy. Česko-německé vztahy jsou zde vnímány více individuálně, záležitost se týká pouze určitých osob, každá z postav má k Augustovi Habermannovi jakožto Němci individuální vztah.

Romány *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Habermannův mlýn* bych shrnula, co se týče tématu, jako díla, ve kterých nenalezneme odpověď na otázku, jestli byl odsun Němců dobrý či špatný. Myslím si, že nezáleží na národnosti a nelze soudit člověka pouze na základě toho, jestli je Němec nebo Čech. Všichni Němci nebyli fašisté, stejně tak platí i to, že v každém Čechovi se neskryval kolaborant. Z historie bychom

si měli vzít ponaučení a vnímat každého člověka jako individuální osobu s kladnými i těmi zápornými vlastnostmi.

Doufám, že se mi podařilo naplnit cíl mé práce, bylo pro mne zajímavé objevit různorodé názory na tuto tematiku, i když jsem poválečnou dobu sama nezažila a znám ji jen z vyprávění. Česko-německé vztahy patří neodmyslitelně k českým i československým dějinám a jsem ráda, že jsem prostřednictvím své bakalářské práce mohla tuto část historie více přiblížit skrze současná česká literární díla.

Resumé

The goal of this thesis was to describe the work of two contemporary Czech authors – Kateřina Tučková and Josef Urban. The main topic of the literary analysis was the expulsion of Germans in the chosen books written by the authors mentioned above – *Vyhnání Gerty Schnirch* by Kateřina Tučková, and *Habermannův mlýn* by Josef Urban. The goal of the thesis was to find out how both novels described this issue and to see if they shared common features or differed.

The author of the thesis found out that both novels reflected the war and the post-war experience from the point of view of a German living in Bohemia. The depiction of expulsion itself differed in a certain sense. In Kateřina Tučková's work, it took up a significant part of the book; in some passages the author described almost naturalistically the expulsion and she was not afraid to describe raping and violence. In Josef Urban's work, the issue of expulsion is less extensive; he mentioned inhuman treatment, but the crucial point in his book was the meeting of Jan Březina with Herta Habermannová, as they walked in the crowd of expelled Germans.

If we take the topic of the novels *Vyhnání Gerty Schnirch* and *Habermannův mlýn* into account, I would label them as works that do not provide the reader with the answer to the question of if the Germans expulsion was good or bad. In my opinion, nationality does not matter and it is impossible to judge a man on the basis of his origins – if he is a German or a Czech. Not all Germans were fascists and nor were all Czechs collaborators. We should learn a lesson from the history and perceive every man as an individual person with their positive, as well as negative qualities.

I hope that I managed to fulfill the goal of the thesis; it was interesting for me to discover different opinions on this topic since I did not experience the post-war period and only know it from narrations. Czech-German relations are an inseparable part of Czech/Czechoslovakian history and I am glad that I could describe this period in my bachelor thesis through the contemporary Czech literary works.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Stručovská Eva

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název bakalářské práce: Němci, ven! Téma odsunu Němců v románech Kateřiny Tučkové Vyhnání Gerty Schnirch a Josefa Urbana Habermannův mlýn

Vedoucí bakalářské práce: Ph.Dr. Petr Hanuška, Ph.D.

Počet znaků: 107 300

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 22

Klíčová slova: česká literatura, Kateřina Tučková, Vyhnání Gerty Schnirch, Josef Urban, Habermannův mlýn, odsun Němců

Anotace: Bakalářská práce analyzuje téma odsunu Němců v knize Kateřiny Tučkové Vyhnání Gerty Schnirch a Josefa Urbana Habermannův mlýn. V úvodu práce charakterizují česko-německé vztahy v kontextu české literatury ve vybraných románech, a to Nástup, Město na hranici, Adelheid, Peníze od Hitlera a Němci. Následuje osobnost Kateřiny Tučkové, její tvorba a analýza prózy Vyhnání Gerty Schnirch.

V druhé části práce se věnuji tvorbě Josefa Urbana a rozebírám knihu Habermannův mlýn. V závěru práce obě knihy srovnávám a zaměřuji se na problematiku odsunu Němců, a jak je toto téma v obou prózách ztvárněno.

Keywords: czech literature, Kateřina Tučková, Vyhnání Gerty Schnirch, Josef Urban, Habermannův mlýn, expulsion of Germans

Abstract: This bachelor thesis reflects and deals with the topic of expulsion of Germans in Kateřina Tučková's book Vyhnání Gerty Schnirch, and Josef Urban's work Habermannův mlýn. The Czech- German relationships are characterized in the context of the Czech literature (Nástup, Město na hranici, Adelheid, Peníze od

Hitlera and Němci) at the very beginning of the thesis. The personality of Kateřina Tučková, her work, and analysis of her prose *Vyhnání Gerty Schnirch* follow. The second part of the thesis is devoted to Josef Urban's literary work and the analysis of the book *Habermannův mlýn*. At the end of the thesis both books are compared, and the author of the thesis focuses on the issue of the expulsion of Germans, and the ways how this topic is depicted in both works.

Seznam literatury

Primární literatura

TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. 2. vyd. Host. Brno 2010. ISBN: 9788072943159.

URBAN, Josef. *Habermannův mlýn*. 2. vyd. Ostrava: DP Film, 2010. ISBN: 978-802548100-4.

Sekundární literatura

GÖTZ, František. *Václav Řezáč*. Československý spisovatel, Praha 1957.

JANOUSEK, Pavel a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Academia, Praha 2012.

KÖRNER, Vladimír. *Adelheid*. Československý spisovatel, Praha 1967.

PEROUTKOVÁ, Michaela. *Vyhnání: jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. Libri, Praha 2008.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha; Litomyšl, Paseka 2004.

Diplomová práce

MARTINCOVÁ, Lenka. *Odsun Němců a osidlování českého pohraničí v české próze od poloviny 20. století*. Nepublikovaná magisterská diplomová práce. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2014.

Elektronické zdroje

Doba omluv za odsun skončila, říká spisovatel Urban [online]. 2015 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://video.aktualne.cz/dvtv/doba-omluv-za-odsun-nemcu-skoncila-rika-spisovatel-urban/r~cb77f9823f6011e5b286002590604f2e/>.

FRŮHAUFOVÁ, Iva. Tučková, Kateřina: Žitkovské bohyně [online]. 2012 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/29901/tuckova-katerina-zitkovske-bohyne>.

GILK, Erik. Příběh odsunuté Němky [online]. 2009 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.katerina-tuckova.cz/recenze-Vyhnani-Gerty-Schnirch-Tvar.html>.

HLOUŠKOVÁ, Lenka. Spisovatelka Kateřina Tučková: Zlomily to bohyně [online]. 2015 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/364391-spisovatelka-katerina-tuckova-zlomily-to-bohyne.html>.

HORÁČKOVÁ, Alice. Spisovatelka Tučková: Odsun? To je téma na román [online]. 2009 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/spisovatelka-tuckova-odsun-to-je-tema-na-roman-fqm-/literatura.aspx?c=A091015_091723_literatura_jaz.

HŮBSCH, Jan. Smutný příběh Gerty Schnirch [online]. 2014 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://hubsch-cz.webnode.cz/news/smutny-pribeh-gerty-schnirch/>.

JANOUSEK, Pavel. Svědectví nejen o Gertě Schnirch aneb Takoví jsme byli [online]. 2009 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2009/9-2009/svedectvi-nejen-o-gerte-schnirch>.

JANUŠOVÁ, Tereza. Moje postavy si nenechají diktovat [online]. 2012 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/29901/tuckova-katerina-zitkovske-bohyne>.

KUTLÁNOVÁ, Zuzana. Jakuba Katalpa: Češi mi připadají jako malé děti [online]. 2013 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: http://www.literarni.cz/rubriky/resume/rozhovory/jakuba-katalpa-cesi-mi-pripadaji-jako-male-deti_9663.html#.V2BTzbuLTIV.

LJUBKOVÁ, Marta. Od červené knihovny k oslavě vyprávění (Kateřiny Tučkové Žitkovské bohyně) [online]. 2012 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://souvislosti.cz/clanek.php?id=1347>.

MAREŠOVÁ, M. Milena. Román Josefa Urbana 7 dní hříchů je detektivkou ze Sudet. Nic víc, nic míň [online]. 2012 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/roman-7-dni-hrichu-je-detektivkou-ze-sudet-nic-vic-nic-min-pkd-/zpr_archiv.aspx?c=A121123_121220_kavarna_chu.

PEŇÁS, Jiří. Mladá žena a tzv. odsun [online]. 2010 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.katerina-tuckova.cz/recenze-Vyhnaní-Gerty-Schnirch-Lidovky-3.html>.

STANĚK, Vojtěch. Dějiny vs. román - 1:0 [online]. 2010 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2010/5/dejiny-vs-roman-1-0>.

SPÁČILOVÁ, Mirka. Habermannův mlýn je jen slušné řemeslo a scenáristický prefabrikát [online]. 2010 [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/recenze-filmu-habermannuv-mlyn-dmx-/filmvideo.aspx?c=A101003_013703_filmvideo_ob.